

Kyrkan i lokalsamhället

Johanna Rickan
2023-06-20

Sammanfattning

1. Inledning

- 1.1.1 Samhällets utmaningar
- 1.1.2 Svenska kyrkans utmaningar
- 1.1.3 Industrins utmaningar
- 1.1.4 Platsen som gemensam nämnare
- 1.2 Uppdraget
 - 1.2.1 Kyrkan i lokalsamhället som möjliggörare för samverkan
 - 1.2.2 Syfte
 - 1.2.3 Mål
 - 1.2.4 Fokusområden
 - 1.2.5 Projektets förändringslogik

2. Teori

- 2.1 Det kulturella isberget som teoretiskt ramverk
 - 2.1.1 Om teoretiska ramverk
 - 2.1.2 Det kulturella isberget
- 2.2 Tidigare forskning
 - 2.2.1 Mellanmänniska relationer
 - 2.2.2 Platser som fysiska byggnader och sociala konstruktioner
 - 2.2.3. Regional tillväxt och hållbar utveckling

3. Metod

- 3.1 Samverkan med tangerande projekt och möjlighet till synergieffekter
- 3.2 Projektets metod och arbetssätt
- 3.3 Projektets faser
- 3.4 Rekryteringen av deltagare till projektet
 - 3.4.1 Rekryteringsprocessen för att nå de unga och industrins representanter
- 3.5 Indikatorer för metodens relevans
- 3.6 Analysprocessen
- 3.7 Begränsningar och felkällor

4. Resultat & analys

- 4.1 Hållbara platser - En metod för att attrahera kompetens & deltagare
- 4.2 Sociala strukturer på platsen
 - 4.2.2 Identifierade normer kan bli nycklar till hållbar utveckling
- 4.3 Effektmätning av ungas och vuxnas upplevelser
 - 4.3.1 Hur unga upplever att deras val påverkas eller inte påverkas av omgivningen
 - 4.3.2 Ungas och vuxnas framtidstro
 - 4.3.3 Upplevelsen av att inkluderas vid beslutsfattande

5. Diskussion

- 5.1 Samhällsutmaningarna, kyrkans och industrins utmaningar är desamma
- 5.2 Sociala strukturer och hållbar, lokal utveckling för ökad attraktivitet
 - 5.2.1 En gynnsam kunskapsallians
 - 5.2.2 Behovet av en normförskjutning och föränderligheten hos sociala strukturer
 - 5.2.3 Platsspecifika normer som lyfter och hämmar – en möjlighet
- 5.4 Kyrkans nya roll

6. Slutsatser

7. Förslag till fortsatt arbete

8. Referenser

Sammanfattning

Vi står inför en rad komplexa samhällsfrågor. Samhällskontraktet är under omförhandling och konturerna av ett nytt kan än så länge bara skönjas. Utmaningarna är andra än de problem som kunde lösas genom teknisk utveckling och den sociala ingenjörskonst med vilken det svenska välfärdssamhället en gång så framgångsrikt kunde byggas.

Så hur kan ett samhälle hålla samman när variationerna är stora, intressena skiftar och medborgarnas förutsättningar är så olika?

I rapporten *Ett rum öppet för alla* (2014) skriver Ärkebiskop emeritus Anders Wejryd och Svenska kyrkans generalsekreterare Helén Ottosson Lovén att svaren på den frågan varierar, men att ett begrepp som ständigt återkommer är delaktighet – och att ”delaktighet i kulturarvet kan beskrivas i termer av medborgarskap, rättigheter och demokrati”.

Svenska kyrkan finns i hela landet och skapar förutsättningar för sådan delaktighet. Även på platser där många av samhällets resurser monterats ned finns kyrkan kvar med sina verksamheter. Församlingarna är ofta aktiva i det civila samhället och Svenska kyrkans diakonala verksamheter vänder sig också till alla, oavsett tro eller trostillhörighet. Samtidigt framkommer det i flera rapporter att kyrkan, inklusive stiftet, av tradition jobbar mer med enskilda individer snarare än med strukturella lösningar.

Projektet Kyrkan i lokalsamhällets övergripande syfte är därför att utveckla metoder för att sprida och nyttja kunskapen om det kyrkliga kulturarvet, samt främja nya samverkansformer tvärssektoriellt – med utgångspunkt i den fysiska platsen och kyrkomiljöerna. I samverkan med civilsamhälle, kommun, näringsliv och övrig idéburen sektor, med den geografiska avgränsningen Hagfors kommun, ska projektet undersöka hur en trygg, levande och attraktiv bygd, där fler värden inkluderas och således också fler individer kan handla gemensamt, kan främjas. Vi söker det stora i det lilla, hur små förändringar i styrning, samverkan och mätning kan lyfta möjlighetsstrukturer eller bygga bort hämmande strukturella beteenden för det gemensamma i samhället. Det handlar om sociala strukturer som är svåra att registrera, mäta och utvärdera. Och det handlar om att hitta vägar fram för att utveckla kyrkomiljöerna till mötesplatser som en resurs med utökad användning och i fler sammanhang – för såväl den enskilde individen, som samhället i stort.

Som ett led i detta identifierades också ytterligare ett projekt som kan medverka till denna typ av kunskapsallians och främjandet av delaktighet. Projektet *NANO - Framtidens entreprenörers och intraprenörers utforskande av sin plats i världen* vars syfte är lokal metodutveckling som ämnar bidra till branschens nationella färdplan. Industrins verksamheter är liksom en stor del av kyrkans byggnader och verksamheter platsbundna – och ofta lokaliserade till landsbygder och områden med minskande befolkningsutveckling samt låga studieresultat. De står inför stora behov av kompetens, samtidigt som den negativa demografiska trenden hämmar utvecklingen i att vara globalt konkurrenskraftiga och möjliggöra den gröna omställningen. Därtill har också regeringen identifierat att samma demografiska förändringar är ett viktigt område för insatser för Sveriges fortsatta utveckling.

Faktum är också att de faktorer som berör förändringsprocesser i bred utsträckning även berör främjandet av lika rättigheter och möjligheter. Lika rättigheter och möjligheter hänger dessutom ofrånkomligen samman med de strukturella makthierarkier och normer som är kopplade till olika sociala grupper som finns såväl i organisationer som i samhället som helhet. Att sammanföra projektet Kyrkan i lokalsamhället med industrins satsning på platsen var därtill ett led i att främja samverkan över sektorsgränserna. Sammantaget benämndes kunskapsalliansen som *Hållbara Hagfors*.

Den övergripande titeln *Hållbara Hagfors* kom till för att förtydliga projektet efter att kunskapsalliansen kunnat påvisa att de attityder och mentaliteter som påverkar omställnings- och innovationsförmågan inte är en isolerad utmaning. Utmaningarna berör samtliga sektorer som en samhällelig, holistisk helhet i och med att de i grunden utgörs av mellanmänniska relationer – över sektorgränser. I synnerhet handlar det om att arbeta med de grundförutsättningar som finns på platsen.

Grundförutsättningarna är de mer trögrörliga faktorer som värderingar, kompetens och rörlighet på arbetsmarknaden, med andra ord de relationella värdena.

Genom att använda platsen som möjliggörare kan de relationella värdenas mekanismer (såsom attraktivitet, attityder och mentaliteter) användas för att främja delaktighet genom att adressera innovations- och omställningsförmågan samt attraktiviteten för en plats eller verksamhet.

En tjänstedesignprocess har använts och inkluderat metoder för att komplettera statistiska värden med mer relationella (metoder för tolkning av relationella värden såsom intervjuer eller studier av beteenden) i syfte att försöka mäta och beskriva de sociala strukturerna, samt en kunskapsallians mellan näringslivet, unga och Svenska kyrkan. En sådan mixad metod lämpade sig väl för att ge en mer nyanserad förståelse jämfört med metoder som står var för sig. Det benämns sammantaget som "systemteori" och har hjälpt projektet att identifiera flera sociala strukturer som både stärker och hämmar livet på platsen.

1. Inledning

1.1.1 Samhällets utmaningar

Samhällsplanering i dag handlar i mångt och mycket om att skapa förutsättningar för en hållbar utveckling – både miljömässigt, ekonomiskt och socialt. Samhällsplanering i betydelsen att planera och utveckla en plats ställer också stora krav på samarbete över sektorsgränserna. Människors engagemang och förmåga till samarbete och organisering är också grunden för en hållbar utveckling. Delaktighet och inflytande i samhället är dessutom en av de mest grundläggande förutsättningarna för folkhälsan (Folkhälsomyndigheten 2020).

I den parlamentariska landsbygdskommitténs slutbetänkande "För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd" (SOU 2017:1) framhålls att det civila samhället på mindre orter och landsbygder redan i dag tar ett stort ansvar för både lokal service och infrastruktur. Landsbygderna anses dessutom förfoga över många av lösningarna när det gäller framtidens utmaningar – inte minst vad gäller omställningen till ett hållbart samhälle. Men det förutsätter givetvis också att det är möjligt att verka och bo här.

För det är människor som bygger företag, det är människor som bemannar välfärden och det är människor som blåser livslåga över alla de platser som tillsammans blir det vi kallar hem. Ofta via civilsamhället och de superkrafter som finns i idéburen verksamhet som till exempel idrottsföreningar, byalag, välgörenhetsorganisationer, kulturföreningar och ungdomsverksamheter. Ingen utveckling sker utan aktiva människor som ger platsen betydelse.

Delaktighet i närsamhället och inkludering i planerings- och beslutsprocesser är följaktligen en viktig utgångspunkt och grundläggande i en process som syftar till att underifrån förstärka den sociala tillit på vilken den sociala hållbarheten ytterst vilar.

1.1.2 Svenska kyrkans utmaningar

I Svenska kyrkans yttrande över Landsbygdskommitténs slutbetänkande "För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete hållbar tillväxt och välfärd" (SOU 2017:1) ställer sig kyrkan positiv till intentionen att skapa en sammanhållen politik för att människor ska ges förutsättningar att kunna bo och arbeta på landsbygden. "Svenska kyrkan betonar också vikten av att civilsamhällets, inklusive Svenska kyrkans, roll och betydelse beaktas framöver" och framhåller att "de idéburna organisationerna kan bidra till det gemensamma samtalet om hur ett samhällskontrakt vidmakthålls och återupprättas" (dnr KS 2017/0168).

Svenska kyrkan är utanför offentlig sektor en av Sveriges största producenter av välfärdstjänster. I en analys av ESF-projektet Aktör för välfärd 2012–2014 (Einarsson, Mann & Wijkström 2014) framkommer också att det hos många församlingar finns såväl en vilja som en förmåga att driva annan verksamhet än det man inom församlingen uppfattar som det grundläggande uppdraget.

Samtidigt är det tydligt att kyrkan, inklusive stiftet, av tradition jobbar med enskilda individer snarare än med strukturella lösningar. Och att förutsättningarna för att bedriva olika typer av verksamhet tycks variera över tid – beroende på såväl externa som interna faktorer – vilket tycks innebära svårigheter för en församling att långsiktigt kunna hålla fast vid en verksamhet.

I yttrandet över Landsbygdskommitténs slutbetänkande (SOU 2017:1) lyfter dock Svenska kyrkan fram att det diakonala arbetet som sker i landsbygdsförsamlingarna kan vara en väsentlig verksamhet i bygder där offentlig och privat service försvunnit.

Kyrkostyrelsen skriver vidare att civilsamhällets organisationer kan bidra till beslutsunderlag för offentlig sektor, samt i mån av behov ansvara för lokal koordination av samhällsinsatser. Och att Svenska kyrkan i egenskap av förvaltare av kyrkobyggnader och kulturmiljöer, skog och jord är en aktör som kan bidra till att utveckla landsbygden.

”I dialog med andra samhällsaktörer kan civilsamhällets organisationer därför bidra till hur ett samhällskontrakt där både rättigheter och skyldigheter för såväl den enskilde som för samhället i stort vidmakthålls och återupprättas.”

(dnr KS 2017/0168)

I betänkandet *Gemensamt ansvar* (SKU 2015:1) framgår det också att kyrkan står inför en rad utmaningar, varav medlemsminskningen som prognostiserats fram till 2030, då knappt 45 procent av svenskarna beräknas vara medlemmar i Svenska kyrkan, kan ge tydligt märkbara konsekvenser i form av minskad efterfrågan av verksamhet, krympt ekonomi och minskat behov av kyrkobyggnader (Svenska kyrkan, 2017). Samtidigt lyfts också vikten av att särskilt ta hänsyn till ”församlingarnas förmåga att tillgängliggöra de platser och byggnader som härbärgerar Svenska kyrkans kulturarv” (SKU 2015:1).

Även på platser där många av samhällets resurser monterats ned i skepnad av nedlagda vårdcentraler och stängda matbutiker finns Svenska kyrkan kvar med gudstjänster, dop, begravningar, barn- och ungdomsverksamheter samt diakonala verksamheter, det vill säga kyrkans sociala arbete. Således är det också, i enlighet med *Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet* (2017) angeläget att ta fram mer kunskap om hur det kyrkliga kulturarvet och kulturvärden kan utgöra viktiga resurser för ytterligare aktörer och verksamheter i samhället, hur resurserna kan förvaltas långsiktigt och hur användningen av dem kan utvecklas.

”Det vi idag kallar det kyrkliga kulturarvet kan ses som en särpräglad egenskap hos Svenska kyrkan som riskerar minska relevansen för kyrkan i samhället. Men det är också något unikt för kyrkan, en resurs som borde vara alltmer efterfrågad i en värld i ständig förändring.” (Svenska kyrkan, 2017)

1.1.3 Industrins utmaningar

Industrin står också inför stora utmaningar vad gäller behovet av kompetens. Frågan har blivit en av branschens viktigaste enligt *Kompetensfärdplanen - kraftsamling för utbildning och kompetensförsörjning* (Svemin, Jernkontoret & Industrierbetsgivarna) som publicerades i en andra utgåva 2022. Att säkra gruv- och stålningens kompetensförsörjning handlar i huvudsak om fyra områden där det första är att det ska vara attraktivt att leva och verka där gruv- och stålningen finns.

Utmaningen är således stor för både näringen och samhället. I de delar av Sverige där arbetstillfällena nu växer fram har befolkningen minskat under de senaste decennierna. Gruv- och stålföretagen kämpar dessutom redan för att hitta rätt medarbetare. Rekryteringarna tar i regel lång tid och då de som anställs sällan har precis de erfarenheter och färdigheter som efterfrågas behöver företagen avsätta mycket tid för fortbildning.

Kompetensförsörjning, att hitta, lyckas behålla och fortbilda rätt medarbetare, är en av näringslivets viktigaste och samtidigt svåraste utmaningar. Utan människor med relevanta kunskaper, färdigheter och framför allt en vilja att utvecklas och bidra kommer företagen på sikt att få svårt att utvecklas och hävda sig internationellt. Yngre generationer har också haft en ekonomiskt god och trygg uppväxt, vilket påverkar hur de ser på balansen mellan arbete och privatliv: fler värden än höga löner (Ax et al., 2016). För att rekrytera från denna målgrupp behöver arbetsgivare även förstå detta perspektiv och de förändrade förväntningar och krav det ställer i mötet mellan båda parter.

Peter Larsson, regeringens samordnare, säger i en intervju till *Norrbottnens Kuriren* att om människor ska vilja flytta, så är platsens attraktivitet för hela familjer viktig. Både i form av jobb och skola, men också den sociala miljön och kulturutbudet lyfts som avgörande parametrar. Peter Larsson menar vidare att denna utveckling måste göras i ett samarbete mellan flera aktörer i samhället (Jernkontoret, 2022a).

1.1.4 Platsen som gemensam nämnare

1.1.4.1 Vikten av kulturarv och kunskapsallianser i samhällsutvecklingen

I landsbygder är det särskilt viktigt att verksamheter kan drivas småskaligt med utgångspunkt i samordningsvinster. Den parlamentariska landsbygdskommittén poängterar därtill att det är betydelsefullt att offentlig, privat och ideell sektor samarbetar. ”Civilsamhället kan genom sina organisationer också bidra till bättre beslutsunderlag i offentlig sektor. Enligt kommittén behöver därför arenorna för dialog och samarbete stärkas” (SOU 2017:1).

Genom att använda platsen som arena och möjliggörare i den samhällsomställning som Sverige genomgår, kan de relationella värdenas mekanismer användas för att främja exempelvis:

- Attraktiviteten för en plats eller verksamhet
- Innovations- och omställningsförmågan
- Säkrad kompetensförsörjning
- En hållbar utveckling

Mekanismerna beskrivs i olika termer av nationalekonomer, och ur ett samhällsperspektiv i teoridelen av den här rapporten, och det gemensamma i narrativen indikerar också att de hämmande och möjliggörande strukturerna, vilka är svåra att mäta, behöver medvetandegöras och adresseras i omställningen (Löfström 2012; Hallding, et al., 2015; Jernkontoret 2022). Dessa hämmande och möjliggörande strukturer uppstår i de mellanmännsliga relationerna på platser oavsett om analysen och identifierandet av dem avser lokal, regional eller nationell nivå.

Att utgå från kyrkan och kyrkomiljön som bärare av såväl materiellt som socialt kapital och ta vara på församlingens kunskaper i syfte att utveckla ett hållbart samhälle till en attraktiv plats att bo, leva och verka på innebär sannolikt också att de kyrkliga kulturvärdena kommer att preciseras.

Vi vet således också att tid och invånarnas minnen av skeenden på platsen har inverkan på kulturen och dess sociala strukturer. Med kultur i samhällsutvecklingen avses sålunda platsens historia och kulturella arv som kan förena ett samhälle kring en gemensam identitet. Det är också viktigt att alla sektorer omfattas av arbetet för att få ett så brett perspektiv som möjligt. Att framhäva en plats olika särarter och vad som gör platsen unik i jämförelse med andra skulle således kunna ses som en nyckel till en socialt, miljömässig och ekonomiskt hållbar utveckling.

För att få effekter där flera av dessa normer och sociala strukturer samverkar i en komplex helhet, krävs också nya metoder och arbetssätt där fler sektorer i samhället inkluderas i diversifierade kunskapsallianser (Vinnova, 2019). Inte minst eftersom flera sektors mandat behövs för att åtgärda utmaningen. Medelst att gemensamt studera hur olika faktorer samverkar över sektorsgränserna kommer också möjligheten att studera hur normer och strukturer begränsar, samt ökar möjligheten, till utveckling och innovation på en plats – och i det arbetet behöver dialog och medskapande möten utformas (Vinnova 2019; Holmberg & Larsson, 2018).

Ett arbete som syftar till ökad medvetenhet om hur det egna individuella beteendet påverkar det kollektiva – och således den upplevda platskänslan – har också potential att ha stor inverkan på en plats eller verksamhets attraktivitet och ungas framtidsutsikter.

Processer av denna typ benämns inom forskningen som gränsöverskridande samarbete (Danermark, 1999; Gossas, 2006; Hertting, 2003) och främjar – utöver en ökad tillit mellan individer på platsen – även uppkomsten av nya nätverk och förändrade attityder som möjliggörare för en ökad innovations- och omställningsförmåga (Lindquist & Dannerhäll, 2019). Samtidigt ökar också kunskapen om hur

maktstrukturer kontinuerligt skapas och återskapas och hur maktrelationer konstrueras och definieras både rumsliga och sociala gränser (Massey, 1994; Tuan, 2006).

1.1.4.2 Tvärsektoriella kunskapsallianser som möjliggörare för hållbar utveckling

Det finns således fler värden, mekanismer och synergieffekter att synliggöra och utvärdera i de mer komplexa analyser som Löfström (2012) refererar till som svar på de ökade krav som dagens utmaningar ställer på fortsatt livskraftiga och hållbara samhällen. Och oavsett hur svåra dessa värden är att mäta, är de nödvändiga att identifiera för att beslutsfattare ska kunna resurssätta rätt initiativ och projekt för platsutveckling. För utan platsen inga människor och utan människor ingen plats.

Förståelsen av denna sociala dimension i en hållbar utveckling innefattar också såväl materiella som icke-materiella värden. Bostad, försörjning och utbildning är således lika viktiga som delaktighet, egenmakt, kultur, gemenskap, hälsa och trygghet. Genom att formalisera och kanalisera olika aktörers drivkraft och inflytande i det lokala utvecklingsarbetet öppnas också för nya demokratiska processer vilka kan öka såväl medborgarinflytande som engagemang samt främja en hållbar utveckling.

För att uppnå ett socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbart samhälle, eller en verksamhet, som anses vara attraktiv, behöver därtill arbetet med könsnormer och jämställdhet utvidgas. Även platser är genuskodade och relationer mellan kvinnor och män omformas lokalt utifrån sociala, ekonomiska, politiska och kulturella förhållanden. Genusrelationerna (Lykke, 2009) påverkar också föreställningar om exempelvis vem som kan jobba med vad, löner i relation till arbete och vilka möjlighetsstrukturer som finns tillgängliga. För att uppnå en ökad attraktivitet för en plats eller verksamhet behöver således jämställdhet kompletteras med ett breddat fokus på jämlikhet i arbetet för att matcha utmaningens komplexitet i analysen.

1.2 Uppdraget

1.2.1 Kyrkan i lokalsamhället som möjliggörare för samverkan

Samverkan mellan idéburen verksamhet, offentlig sektor, civilsamhälle och näringsliv innebär möjligheter att identifiera behov och nya arbetsformer för att utveckla kyrkomiljöerna till mötesplatser som en resurs med ökad användning i fler sammanhang för såväl den enskilde som samhället i stort.

1.2.2 Syfte

Syftet med det här projektet är att utveckla metoder för och öka kunskapen om det kyrkliga kulturarvet – med utgångspunkt i den fysiska platsen och kyrkomiljöerna – genom samverkan med civilsamhälle, kommun, näringsliv, och övrig idéburen sektor undersöka det kyrkliga kulturarvet som samhällsresurs i det långsiktiga arbetet med att utveckla en trygg, levande och attraktiv bygd.

1.2.3 Mål

Målet med projektet Kyrkan i lokalsamhället är att med utgångspunkt i den fysiska platsen och Svenska kyrkans grundläggande värderingar stärka människors delaktighet och egenmakt samt genom samverkan skapa förutsättningar för en långsiktig hållbar utveckling med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser. Dels genom att identifiera nya former för samverkan och samordning för att stärka användning och utveckling av kyrkomiljöerna i ett helhetsperspektiv. Dels genom att utveckla metoder för ökad delaktighet i syfte att kunna identifiera behov av, och möjligheter till, utvecklade eller nya användningsområden som sker med hänsyn till kyrkorummets egenart.

1.2.4 Fokusområden

Tidigare rapporter och undersökningar såsom *Nationellt program för kunskapsutveckling inom kyrkligt kulturarv* (2017) och *Jag kom, jag såg, jag stannade* (Metalliska Material, 2017) har påvisat vikten av att utforska flera perspektiv i relation till en utmaning för att ges en fullständig bild av den när prioriteringar ska göras, vid beslutsfattande och i tillsättandet av resurser. Projektet Kyrkan i lokalsamhällets metod fokuserar på följande perspektiv.

- Ungas behov och syn på sin plats

- Vad kyrkan skulle kunna vara – mer än idag
- Samhällets behov av nästa generations intraprenörer och entreprenörer för att utveckla platsen hållbart

Genom att kartlägga dessa behov och världsåskådningar, samt studera de beteenden och relationer som uppstår mellan dessa målgrupper, finns möjlighet att ge en bild av de sociala strukturernas inverkan på möjligheter och hinder för samverkan lokalt. Det är också denna metod som paketeras i syfte att möjliggöra att den kan upprepas på andra platser, för att bidra till de övergripande målen att utveckla kyrkomiljöerna till mötesplatser som en resurs med ökad användning i fler sammanhang.

1.2.5 Projektets förändringslogik

Förändringsteori (Theory of Change) är en metod som hjälper ett projekt att bygga en plan för att mäta den förändring som ska genomföras och hur den ska gå till i projektet. Vår förändringslogik utgår från denna teori och är genomförd enligt *Mötesplats Social Innovations guide: Alla pratar om det, men få gör det – en handbok i effektmätning* som författats av Berlinger och Singhal (2018), se Figur 2.

input	aktivitet	output	resultat	social påverkan
Ungdomar i kyrkan	WORKSHOPS/ INTERVJUER	Metod 1: för att inspirera framtida intraprenörer/entreprenörer att värdera sin plats utifrån egna preferenser med hjälp av forskning, vetenskap om kulturarv och sociala strukturer på platsen	Förse platsen med ett ökat antal proaktiva unga & vuxna som fattar medvetna och källkritiska beslut om framtiden, samt tar egna initiativ som intraprenörer eller entreprenörer på platsen	Ökad hållbarhet - platsens utveckling: Demografisk utjämning Minskad inverkan av urbana/tillväxt-normen på beslutsfattande Mer positiv attityd till varandra och platsen Mer positiv bild i media
Blivande entreprenörer/ intraprenörer	Ungdomar i kyrkan	Metod 2: Hur kan kulturarvet användas?		Ökad attraktivitet för boende, unga och inflyttade/besökare
Vuxna	Blivande entreprenörer/ intraprenörer	Rapport Synen på en plats - i förändring		Säkrad kompetensförsörjning
Sektorsövergripande, nyfikna deltagare	Vuxna	Tvärsektorielt event	Kulturarvet kan leva vidare i nutiden och stärka framtida utveckling på platsen	Färre fördomar och stuprör som begränsar organisationers/individens delaktighet i samhället
	UTFORSKANDE av utmaningar, lösningar & prototypbygge	Ungdomars röst som på olika sätt kan förmedlas till politiker & tjänstemän lokalt, regionalt, nationellt		Högre grad av initiativförmåga
INDUSTRIEN (finansiering = intresse)	TETIVAL			Jämlik maktfördelning i samhällsutvecklingen
SVENSKA KYRKAN (finansiering = intresse)	ANALYS & PAKETERING			Mindre främlingsfientlighet Högre andel psykisk hälsa

Figur 2: Projektets förändringslogik enligt *Mötesplats Social Innovations guide: Alla pratar om det, men få gör det – en handbok i effektmätning* (Berlinger och Singhal, 2018).

Under projektets gång kommer en effektmätning genomföras enligt denna förändringslogik för att:

1. Påvisa att deltagarnas upplevelse av sitt liv på platsen påverkas av att ha deltagit i en process där den sociala aspekten av en plats undersöks (indirekt mäta mål 1–3 i projektet).
2. Påvisa värdet av att komplettera de normativa, kvantitativa mått som traditionellt används i platsutvecklingsprojekt i en holistisk helhet som kan nyansera analysen av en komplex utmaning.

Läs mer om varför den sociala hållbarheten behöver mätas och inkluderas i beslutsunderlag för att komplettera analysen av presenterad utmaning, samt svårigheterna som kommer av att denna relationella och tolkande mätmetod (svårare att mäta) ses som en motpol jämte den traditionella och statistiska mätningen (enklare att mäta) som hör det reella synsättet till i kap 2.2.3.

2. Teori

2.1 Det kulturella isberget som teoretiskt ramverk

2.1.1 Om teoretiska ramverk

Det teoretiska ramverket redogör för de antaganden som ligger till grund för studien och som den teoretiska konstruktionen vilar på. Mer konkret handlar det om att i det teoretiska ramverket definiera och förklara de begrepp och kategorier som sen används för att analysera och tolka den empiriska datan (Gyllenpalm, J. 2016).

I denna studie används "Det kulturella isberget" som förklaringsmodell och teoretiskt ramverk. För att påbörja byggandet av nätverk över sektorsgränserna och inspirera ungdomar att upptäcka dels denna struktur, men också en bruksort och sina egna möjligheter i den värmländska kommunen Hagfors behöver vi förstå vad en plats är utöver de byggnader etcetera som utgör miljön i ett geografisk avgränsat område.

2.1.2 Det kulturella isberget

"Det kulturella isberget" från Beyond Culture kan användas som förklaringsmodell och skapa förståelse för attityder, behov och beteenden som relaterar till de mekanismer vilka avgör val av arbetsplats och boplatz för en individ, samt en plats eller verksamhets attraktivitet (Hall, 1976; vidareutvecklad av Graffman, Inculture AB, 2021; Vink, 2019).

Modellen visar att dessa val i hög grad, ända upp till 90 %, påverkas av de relationella värden som finns på undersidan av isberget. För det mesta är dessa strukturer osynliga för ögat och därmed svåra att belysa, mäta och förändra då de med tiden blivit helt accepterade i samhället. Det är som att "det sitter i väggarna". Alternativa beteenden blir därför ofta otänkbara för individer inom grupperingen, medan andra grupperingar kan uppleva motstånd för något annat.

Figur 3: "Det kulturella isberget" är en visualisering vars syfte är att beskriva att komplexa utmaningar ofta har en dold del (den relationella delen under isberget) som är svår att mäta och därför ofta förbises. Av de val och beteenden som görs av individer utgör dessa relationella värden 90% av anledningen till att de initieras (Hall, 1976; vidareutvecklad av Graffman, Inculture AB, 2021).

Förklaringsmodellen utgår från ett individperspektiv, eftersom det utgör grunden för beteendeförändringar och skiften i attityder i en större gruppering; När tillräckligt många individer väljer att göra andra, och mer medvetna och aktiva val i samma riktning, nås en så kallad social vändpunkt (Centola, 2018). Modellen ger följaktligen en förståelse för kombinationen av det som

finns på ovansidan isberget, de reella värden och dess mätning av ”hur” och ”vad” som kan genomföras tillsammans med de relationella värdenas bidrag till att identifiera ”varför” ett skeende initierats.

Dessa sociala strukturer antar ofta fysisk form genom symboler, artefakter, aktiviteter och mellanmännsliga interaktioner, vilket kan göra dem delvis synliga för omvärlden. Att se sociala strukturer som potentiella designelement i processer, kan därmed tillföra värde då de tillåts representera ”komplexa sammansättningar av motstridiga frågor” (Vink, 2019). På det sättet möjliggör också denna förklaringsmodell studiet av mellanmännsliga relationer som komplement till mätbara, reella värden. Resultaten kan till följd därav både beskriva den totala upplevelsen av en plats och verksamhet, samt ge förklaringar till individers val och beteenden i relation till dem. Dessa beskrivningar kan också översättas till faktorer för hävstångs- och omställningspotential (Challenge Lab NMS [Regionerna i Norra Mellansverige], 2021).

2.2 Tidigare forskning

2.2.1 Mellanmännsliga relationer

Precis som det teoretiska ramverket beskriver finns det osynliga, sociala strukturer som påverkar våra beteenden i sociala sammanhang och grupperingar och som är svåra att mäta. Även för individer kan de få positiv eller negativ betydelse vid val och livsbeslut om de inte tas hänsyn till. I den här delen av teoriavsnittet redogörs för dessa mellanmännsliga relationer och mekanismer, samt de effekter de kan medföra vilket både kan möjliggöra och hämma initiativ och innovations- och omställningsförmåga på en plats.

Normer

Normer kan beskrivas som allmänt delade men många gånger underförstådda, och ofta oskrivna lagar och regler, som vi har att förhålla oss till. Det kan vara förväntningar på beteenden som gäller inom en mindre social gemenskap eller i samhället i stort. Normer hjälper oss att veta hur vi ska förhålla oss till varandra, men normer reglerar också vad som kan anses vara rätt och fel när det kommer till hur människor ska leva och påverkar därmed också vad som kan anses som framgångsrikt respektive avvikande. Samhälleliga normer påverkar också hur vi människor framställer oss själva och vilka val vi gör.

Mellanmännsliga relationer och effekten av sociala band

Sociala strukturer är mönster med vilka vi värderar och sorterar människor och miljöer. Dessa strukturer uppkommer genom mänskliga handlingar och sociala beteenden och gynnar handlingsutrymme för några på bekostnad av andra. För att öka förståelsen för de grundläggande förhållanden som karaktäriserar det sociala livet är den amerikanske sociologen och socialpsykologen Thomas Scheffs teori om sociala band relevant.

Scheff menar att människor i grunden är sociala varelser och att forandet och upprätthållandet av sociala band inte bara är ett fundamentalt mänskligt behov utan även människans främsta drivkraft. De sociala banden är den centrala kraft som håller ihop samhället (Scheff, 1990). Mänskligt beteende är också till stor del relaterat till sociala band, det är det kitt som kopplar samman individer och grupper med varandra. De sociala banden är emellertid inte statiska utan har olika status och olika tillstånd, de kan byggas, upprätthållas, hotas, skadas och repareras. Det innebär också att sociala relationer oftast utgör en form av risk eftersom vi inte vet om de sociala banden kommer att bli stabila eller instabila, enligt Scheff.

Vidare menar Scheff också att emotionerna stolthet och skam är människans båda grundkänslor (Aspelin, 1996). De uppfattas som sociala emotioner och anses stå i specifik relation till det sociala bandet. Vi reagerar alltså instinktivt på hot eller bekräftelse i relation till de sociala banden och enligt Scheff så befinner vi oss i princip alltid i ett tillstånd av antingen skam eller stolthet, där skam hänger samman med negativ värdering av det sociala självet och stolthet med en positiv värdering av det sociala självet. Detta tillstånd är dock hos vuxna oftast tämligen omärkbart. Stolthet har vanligtvis

positiva och skam negativa associativa betydelser. Men de är, menar Scheff, båda nödvändiga indikatorer som hjälper oss att tolka de situationer vi befinner oss i (Aspelin, 1996).

Enligt den tyske sociologen Norbert Elias (Starrin & Dahlgren, 2004) kan också skam härledas till civilisationsprocessen, alltså den utveckling som skett kring exempelvis etikettsregler och accepterade beteenden, som en komponent i en samhällsstrukturrell social kontroll. Rädslan för att överträda sociala föreskrifter fungerar likt en inre kontrollapparat. Den finns där för att varna oss för att överträda påbud och normer.

Normers relation till makt och vice versa

Makt förstås ofta som resurser, som pengar eller position, men makt kan också handla om möjligheterna att sätta dagordningen för vilka frågor som ska diskuteras och vilka beslut som ska tas. Makt kan även handla om tolkningsföreträde, om att avgöra vad som är möjligt att ifrågasätta och vad som är så normalt att det nästan inte går att benämna. Att betrakta maktrelationer som något som hela tiden skapas eller görs skapar utrymme för aktiv förändring. Kunskap om hur privilegier skapas ger alltså kunskap om hur de kan motverkas och omskapas.

Relationen mellan städer och landsbygder är ett exempel och kan förstås i termer av makt. Att städerna intar en privilegierad position i relation till landsbygderna, precis på samma sätt som män intar en privilegierad position i relation till kvinnor. Det betyder varken att stadsbor förtrycker landsbygdsbor eller att enskilda män medvetet förtrycker kvinnor, utan att vårt samhälle präglas av maktordningar som ger vissa effekter och där vissa positioner vidmakthålls på bekostnad av andras, oavsett om det är medvetet eller inte (Rönblom 2014).

Olika typer av maktordningar

En annan likhet mellan en genusanalys och en analys av territoriella relationer är att det inte enbart handlar om två enkla kategorier, kvinnor och män, stad och land. Kön måste också förstås i relation till etnicitet/ras, klass, sexualitet och andra privilegiesystem, precis som landsbygderna är diversifierade på olika sätt. I genusvetenskapen benämns detta som intersektionalitet, det vill säga variationen av normer i olika sociala kontexter (Lykke, 2009). Denna variation kan också förstås och beskrivas som situationer där flera, sociala strukturlager verkar samtidigt och blir effekten av multipel diskriminering (Statens offentliga utredningar, 2014: a). Den relativa förståelsen för att intersektionalitet (och förekomsten av flera, sociala lager som existerar och samverkar) benämns fortsatt som en "bred värdepalett", medan den enklare kategoriseringen benämns som "snäv värdepalett".

Synliggörandet av maktstrukturer

Toleransperspektivet där människor, men också platser, delas in i ett snävt "vi" och "dem" osynliggör makten. De som ingår i gruppen "vi" tar sig alltså rätten att bestämma över gruppen "dems" rättigheter och handlingsutrymme. Därför är det viktigt att byta perspektiv och verka för att synliggöra normer och vilken status och makt som följer med dem för att inkludera fler i "vi". Det handlar om att problematisera normen istället för att problematisera dem eller det som avviker från normen.

En exemplifiering av territoriella maktprivilegier - Den urbana normen

Den urbana normen tas här upp som en exemplifiering av den tidigare beskrivna maktbalans som kan uppstå mellan "vi" och "dem". För att förstå hur städer och landsbygder producerar och reproducerar varandra utgår vi härmed från att det finns ett urbant tolkningsföreträde. Denna utgångspunkt innefattar ett flertal saker. Fokus i samhällsutvecklingen har under lång tid legat på städernas utveckling. Städerna har förknippats med värden som formulerats i kontrast till landsbygderna, där städerna har fått stå för utveckling och modernitet och landsbygderna har fått gestalta det traditionella och icke förändringsbenägna. Dessa föreställningar om städer som framåtsyftande och landsbygderna som dess motsatser är ett exempel på en territoriell maktordning och brukar benämnas som den urbana normen. Städerna betraktas inte bara som det normala, utan även som det mest önskvärda oavsett om det är sant eller inte. Detta försätter städerna i en privilegierad position i relation till andra platser och deras invånare. Att samhället präglas av en urban norm får därmed inte bara genomslag på våra

uppfattningar utan kan även inverka på hur prioriteringar, satsningar och investeringar görs inom både offentlig och privat sektor. Ett urbant tolkningsföretråde skapar därmed både en diskursiv och territoriell maktordning.

2.2.2 Platser som fysiska byggnader och sociala konstruktioner

Begreppet plats har diskuterats och definierats inom en rad olika ämnesområden och synen på och definitionen av vad en plats är varierar. Plats kan vara ett hus eller en skogsglänta, men plats kan också vara någonting som under tid samlar upplevelser som skapar en relation till eller omtanke för den. Den gemensamma utgångspunkten för begreppet plats, samt angränsande begrepp är dock att plats har betydelse och att den betydelsen är inneboende i människors upplevelse av plats. Vår upplevelse och definition färgas av vår relation till platsen, våra minnen och erfarenheter. Plats i den här meningen är alltså inte specifikt geografisk utan kan snarare ses som en kombination av geografi och sociologi (Tuan, 1996). En slags grundläggande relation utifrån vilken vi upplever världen och förstår vår plats i den. Någonting som snarare definieras av upplevelser och intentioner i en miljö än av specifika positioner, landskap och fysiska samhällen (Relph, 1976).

Plats kan också tolkas som process, som något som placeras i ett sammanhang genom social interaktion (Massey, 1994). Platser i den här meningen är alltså inte statiska utan förändras över tid. Det är vi som definierar platserna och dess identiteter. Det är våra mellanmänniska relationer, dess effekter och våra val i relation till dem som gör att platsen kan ses som sociala och föränderliga konstruktioner. När plats definieras som något som placeras i ett sammanhang genom social interaktion är det emellertid viktigt att ha i åtanke att människor upplever och tolkar omvärlden olika. En stor del av platsens identitet ligger i individens egen koppling till platsen. Platsidentitet eller platskänsla blir därmed en social konstruktion där samma plats har olika identitet för olika individer. Vid en skogsglänta där ett par har blivit tillsammans har ett annat förhållande tagit slut. Att plats har olika betydelse och identitet för olika människor innebär också att platskänslan och platsens identitet har potential att omvärderas eller omförhandlas.

Sett till den urbana normen kan den både motverka möjligheten till positiva identifikationer och/eller bidra till en känsla av utanförskap på en plats. Därför är makten över orden, platskänslan och identiteten – det vill säga rätten att definiera en plats värde – minst lika viktig som möjligheterna till att utforma platsen fysiskt (Ramberg, 2013).

Diskrimineringsgrunderna och hur de kan förtydliga värdet av att identifiera och förstå sociala strukturers effekter på attityder, mentaliteter och upplevelser av en plats

I lagen finns sju diskrimineringsgrunder (Diskrimineringsombudsmannen, 2022) beskrivna:

- Kön
- Könsoverskridande identitet eller uttryck
- Etnisk tillhörighet
- Religion eller annan trosuppfattning
- Funktionsnedsättning
- Sexuell läggning
- Ålder

Vidare inkluderar Statens offentliga utredningar geografi och socioekonomisk bakgrund som diskrimineringsgrunder i *Betänkande av Utredning om män och jämställdhet* (2014:b).

Dessa diskrimineringsgrunder samverkar och motverkar varandra och får olika effekter på olika platser och i olika sociala kontexter (det som tidigare beskrivits som intersektionalitet av Lykke (2009). Yttringarna påverkar emellertid individens och gruppernas upplevelser av sin omgivning. Utifrån en förståelse av hållbarhet som en fråga om social inkludering blir detta resonemang också centralt för att synliggöra vem som får utökat handlingsutrymme och vem som begränsas av den rumsliga förändringen. (Björling 2016, Rönnblom 2017).

Förmågan att observera, medvetandegöra och ta hänsyn till många eller få av dessa diskrimineringsgrunder i relation till de sociala strukturerna är således också ett sätt att beskriva om en individ, en grupp eller en organisation har ”bred eller snäv värdepalett” och vilken eller vilka mentaliteter som finns på en plats.

Ungas relation till sin plats och hur sociala strukturer påverkar livsval och boplats

Forskning om unga i mindre orter och landsbygder har visat att det finns starka samhälleliga normer och föreställningar om mobilitet, och då i synnerhet mobilitet från rurala till urbana områden, som något positivt. I rapporten *Klasssamhällets tystade röster och perifera platser* (2018) visar exempelvis forskarna Lotta Svensson och Mikael Vallström hur arbetarklassens ungdomar skambeläggs i de mindre orterna när de inte vill flytta till storstäderna.

Svensson och Vallström (2018) menar att många ungdomar på mindre orter känner att deras livsval inte duger när de inte vill följa normerna och flytta till storstäderna och att samtidens unga med arbetarklassbakgrund generellt inte har någon tro alls på att de har en möjlighet att kunna vara delaktiga och påverka. Att stanna på hemorten uppfattas inte av vuxna, eller andra unga, som ett aktivt val utan ses snarare som ett bevis på oförmåga och passivitet. De väljer inte att stanna – ”de blir kvar”. Trots att många ungdomar säger sig vilja stanna kvar eftersom de anser att hemorten är trygg, lagom stor och att det är där de har såväl sina vänner som sin identitet.

Detta resulterar i ett icke-erkännande som till slut leder till att de unga som bor kvar utestängs från att bidra till att utveckla hemorten och samtidigt förstärks i sin uppfattning att de inte är efterfrågade eller förväntas ha något att bidra med. Bristen på unga i kommunen blir en självuppfyllande profetia.

Den urbana normen tar sig alltså inte bara uttryck i förhållandet städer och landsbygder – den styr också ungas och vuxnas uppfattningar om vad som är normalt och naturligt att göra. De osynliga, mellanmänniska strukturerna på en plats påverkar således självbilden hos både unga och de vuxna som en gång var de unga i en liknande situation. Att vara ”en som tänker flytta” blir därmed en identitetsmarkör för att du är en individ som har förstått vilka normer som gäller för att vara lyckad i samhället.

Hur kvarvarande normer påverkar nutida och framtida attraktivitet - Brukskulturer

Brukens roll i bruksorter har förändrats från att vara samhällsbärare i lokalsamhällen, till att bedriva sin verksamhet på dessa platser.

Hagfors kyrka byggdes också och finansierades av Uddeholmsbolaget i början av 1900-talet, liksom övrigt i brukssamhället. Kyrkans roll var då, precis som nu, att vara ett stöd för utsatta i samhället men också att finnas där för det mesta i livet som genererar värde såsom att välkomna nya samhällsmedlemmar genom dop eller att ta avsked av andra på en begravning. Den målgruppen som kyrkan riktar sig till är egentligen hela samhället men idag står också kyrkan inför en rad utmaningar, inte minst i fråga om medlemsminskning. Samhällsansvaret har över tid således lämnats över till kommunerna och civilsamhället, men på olika sätt fortlever rester av brukens maktprivilegier och osynliga strukturer kvar i den sociala konstruktionen av dessa platser.

2.2.3. Regional tillväxt och hållbar utveckling

Drivande krafter för regional tillväxt och hållbar utveckling

Det har blivit tydligt att reella värden som bostäder, specialiserade yrken, och hög lön inte är det enda som har betydelse för framtida arbetstagare, bofasta och för att attrahera potentiella inflyttare till en kommun eller region. För att säkra tillgången till framtida arbetskraft, nöjda bofasta eller besökande, samt ett ökat invånarantal behövs därför ett bredare angreppssätt där också sociala frågor inkluderas som exempelvis relationer, miljö, bostad och livsstil (Forsberg & Stenbacka, 2013; Florida, 2006).

Att säkra framtida, hållbar tillväxt adresserar därmed mer än de reella värden om ekonomisk utveckling som dagens mätmetoder för utveckling ofta fokuserar på. Utmaningens komplexitet,

bestående av både reella och relationella värden, behöver således inkludera lokal och regional platsutveckling med avseende på mellanmännsliga relationer för att åtgärdas. Detta innebär att existerande värden och sanningar om platser behöver kompletteras med förståelsen för att platser inte bara är fysiska resurser utan också föränderliga, sociala konstruktioner (Tuan, 1996) eftersom de har sitt ursprung i samspelet mellan människor (Relph, 1976). Detta ställer också nya krav på hur vi bäst mäter tillväxten i våra kommuner och regioner.

Ekonomisk tillväxt är enligt den amerikanske urbanforskaren och professorn Richard Florida (2006) komplext. Tidigare har till exempel välstånd kommit från platsbundna resurser som bördig jord eller råvaror, men idag är den främsta resursen kreativa människor, och till skillnad från bördig jord och råvaror, är de väldigt mobila och rörliga. Även nationalekonomen Charlotta Mellander (2020) visar på det maktskifte som skett när den kreativa sektorn växt och menar att människor gått från att följa jobben till att jobben följer människor. Var människor vill bo kommer således avgöra var det finns arbetskraft (Mellander, 2020). Denna insikt ställer helt andra krav på de platsbundna verksamheter och företag som inte kan flytta sin verksamhet.

Nyckeln till framgång är enligt Florida (2006) att skapa världens bästa "människoklimat". Ett gott affärsklimat är viktigt, men "människoklimatet" är betydligt viktigare menar Florida och uttrycker att det gäller att skapa en strategi för att attrahera människor över tid. Florida (2006) talar vidare om den kreativa klassen som drivande av regional tillväxt: Kreativa människor som medvetet väljer att bo på platser som är mångfacetterade, toleranta och öppna för nya idéer.

Att samverka över sektorsgränser för hållbar utveckling - Gränsgångare

Gränsöverskridande samarbete med hjälp av tidsbegränsade arbetsätt har använts inom privat och offentlig sektor länge. Stadsplanering, samhällsstyrning och tackling av samhälleliga utmaningar sker alltmer i projektförm och inkluderar inte sällan en blandning av offentliga verksamheter, privata aktörer och intressenter. (Danermark, 1999; Gossas, 2006; Hertting, 2003). Denna typ av samverkansmetodik och kunskapsallianser är inte oproblematiska. Gränsöverskridande samarbete behöver inte nödvändigtvis leda till eftersökta effekter utan riskerar att bidra till gränskonflikter, intresse- och målkonflikter, frustration och misstro bland aktörer som deltar i tillfälliga projekt (e.g. Hertting, 2003; Huxham, 1996, 2005; Huxham, Vangen, Huxham, & Eden, 2000) eftersom även de utgörs av mellanmännsliga relationer och således är sociala konstruktioner. Under de senaste två årtiondena har forskare åter börjat intressera sig olika typer av gränsgångarfenomen och gränspraktiker i samverkansmiljöer (Fox & Cooper, 2013; Langley et al., 2019; Van Meerkerk & Edelenbos, 2018b; van Meerkerk & Edelenbos, 2020).

Inom litteraturen diskuteras behovet av nya kompetenser i samverkansmiljöer. van Meerkerk och Edelenbos (2020) pratar exempelvis om "*competent boundary spanning public servant*" som en specifik kompetens som blir allt viktigare i gränsöverskridande samverkansmiljöer. Personen som åsyftas behöver vara diplomatisk och nyfiken på nya och annorlunda saker än det den själv representerar. Detta är en förenklad beskrivning av det som inom forskning beskrivs som *Gränsgångare* (Ernits, H. 2020; Thompson, J. D. 1967). En gränsgångare är en person som i större utsträckning tycks arbeta över olika typer av gränser, för att exempelvis förflytta information, påverka omvärlden eller skapa nya relationer med människor utanför den egna organisationen (Aldrich & Herker, 1977; Ancona & Caldwell, 1992). Thompson (1967) betraktade gränsgångarfenomen utifrån två möjliga funktioner:

- *skydda* eller stabilisera delar av organisationens i relation till omvärlden (ex. buffra, minska stress, skydda organisationens kärnverksamhet och institutionaliserade strukturer)
- *anpassa* organisationen utifrån krav och förändrade omständigheter.

Gränsgångarfenomen har börjat uppmärksammas i sammanhang där aktörer från varierande sektorer (ex. idéburen sektor, kommuner, myndigheter, civilsamhälle och företag) förutsätts jobba på ett gränsöverskridande sätt och samarbeta kring exempelvis samhällsstyrning eller genomförande av policy. Williams (2019) menar att gränsgångarpraktiken i samverkansmiljöer går ut på att skapa eller

etablera kopplingar över gränser, främja kollektiv handling, hantera och bygga relationer och agera som organisatör. Rollen kan vara informell och uppstå beroende på behov.

Fyra vanligt förekommande gränsgångarprofiler i samverkanskonstellationer:

1. Informationsinsamling och kunskapsöverföring. (ex. flytta information till rätt instans, översätta mellan perspektiv, strategisk informationsinhämtning och dissemination)
2. Relationella aktiviteter (ex. bygga nätverk och etablera relationer över gränser)
3. Koordinering och förhandling med externa och interna aktörer (ex. koordinera aktiviteter, delta i förhandlingssituationer och samarbeta med aktörer utanför den egna organisationen)
4. Mediering, medling och facilitering av samarbetsprocesser (ex. skapa fungerande samverkansmiljöer, konflikthantering, inkludera aktörer och perspektiv som inte nödvändigtvis finns inom den egna organisationen och föra samman problem och beslutsfattande).

Utmaningen att mäta hållbar utveckling

I takt med att intresset för social innovation, socialt entreprenörskap och de tre hållbarhetsdimensionerna växer i relation till den ökade komplexiteten i dagens samhällsutmaningar, ökar också kraven på att aktörer ska kunna visa på den sociala samhällsnyttan av det värde som skapas genom deras arbete (Berlinger och Singhal, 2018).

I rapporten *Sociala nyttor i Sverigeförhandlingen* (Winter, 2015:10) framhäver Karin Winter vikten av att redovisa sociala samhällsnyttor. Emilsson och Hollander (2016) lyfter också att svårigheterna ligger i att sociala samhällsnyttor inte är mätbara på samma sätt som de ekonomiska och miljömässiga. I nuläget beskrivs dessa sociala samhällsnyttor i långa rapporter och narrativa dokument för att förstå ett fenomen i det sammanhang där det förekommer. Detta perspektiv kan därmed härledas till den humanistiska vetenskapens tolkningsmetod. Ekonomiska faktorer mäts snarare i modeller och kalkyler i syfte att på ett matematiskt sätt beskriva sociala och ekonomiska fenomen utifrån logiska antaganden. Detta perspektiv är därmed snarare kopplat till ekonomisk rationalitet.

Svårigheterna som detta medför grundar sig i motsättningen mellan dessa två traditionella forskningsfält: den ekonomiska rationaliteten och den humanistiska vetenskapen. Rationalitet har sin grund i nationalekonomin, vilken utgår från en kvantitativ metodik och baseras ursprungligen på kostnadseffektivitet och rationella handlingar (Peet, 1999). Den humanistiska vetenskapen har däremot en kvalitativ metodik som syftar till att tolka och förstå människors beteenden. Båda dessa forskningsfält tillhör den samhällsvetenskapliga traditionen, men kan betraktas som motstridiga. Rationalitet kan sägas utgå från ett positivistiskt synsätt i och med antagandet att det finns en absolut sanning, vilken redovisas genom objektivitet, generalitet och kvantitativa metoder. Detta perspektiv ses traditionellt som en motpol till hermeneutikens tolkande och kvalitativa ansats (Andersson, 1979). Det är motstridigheterna mellan dessa två perspektiv som utgör grunden för att samhällsnyttor traditionellt sett mäts genom antingen ekonomiska kalkyler eller narrativa dokument, vilket kan försvåra definitionen och arbetet med social hållbarhet och sociala samhällsnyttor.

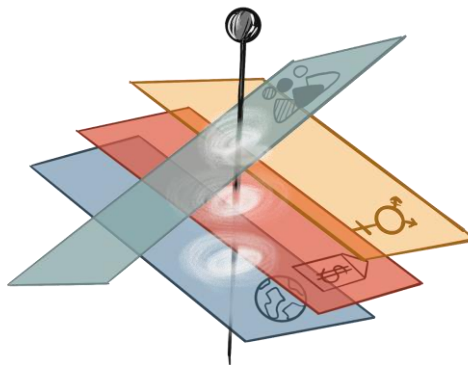
Att använda sociala mekanismer och triggerpunkter för att skapa förändring och normförskjutningar

”Triggerpunkt” är ett begrepp som beskriver var i en samhällelig struktur överlappande sociala beteenden skapar systematiska fel eller fördelaktiga områden för insatser som leder till systemförbättrande resultat (Bannerjee, 2022). I Figur 4 finns en visualisering som beskriver hur flera sociala strukturlager kan påverkas genom att en triggerpunkt identifieras och används som en mekanism för förändring av attityder och mentaliteter. Begreppet varierar inom olika forskningsområden, och inom de olika hållbarhetsdimensionerna, men beskriver tillika samma fenomen:

Triggerpunkter för att skapa förändring och normförskjutningar

”Triggerpunkt” är ett begrepp som beskriver var i en samhällelig struktur överlappande sociala beteenden skapar systematiska fel eller fördelaktiga områden för insatser som leder till systemförbättrande resultat (Bannerjee, 2022). I Figur 4 finns en visualisering som beskriver hur flera sociala strukturlager kan påverkas genom att en triggerpunkt identifieras och används som en mekanism för förändring av attityder och mentaliteter. Begreppet varierar inom olika forskningsområden, och inom de olika hållbarhetsdimensionerna, men beskriver tillika samma fenomen:

- Ekonomiskt och finansiellt används ibland beskrivningen ”trigger/pressure point for development” för att förklara aktiviteter som kan få igång en positiv ekonomisk utveckling. Exempel på referens: Brown & Mawson (2022).
- Ekologiskt används begreppet ”tipping point which might cause ecosystem regime change” för att beskriva när ett oönskat tryck belastat ett ekosystem. Exempel på referens: Bernier (2022).
- Socialt används mer narrativa beskrivningar som ”företeelser som binder ihop”, men också motsatsen. Det handlar då om händelser som eroderar eller bygger upp det sociala kapitalet. Oftast genom att narrativt beskriva intersektionalitet och diskrimineringsgrundernas effekter på samhällsutvecklingen, snarare än genom en mätning eller beskrivet som en triggerpunkt. Läs till exempel beskrivningarna om gränsgångares funktioner i teoriavsnittet eller *A Sustainability Lighthouse – Supporting Transition Leadership and Conversations on Desirable Futures* (Holmberg & Larsson, 2018) för att förstå den sociala hållbarhetens perspektiv på triggerpunkt och hur den används som mekanik för förändringsprocesser.

Figur 4: Identifierad triggerpunkt för insatser som påverkar flera, sociala lager, vilket kan användas för att leda flera sektorer genom en normförskjutning/förändring.

I System acupuncture - a tool to tackle the world's major challenges (Bannerjee, 2022) beskrivs också sex steg för hur en organisation kan börja arbeta med en triggerpunkt för att påverka flera sociala strukturer samtidigt (system acupuncture):

- Omfamna komplexiteten av ett problem och börja använda ett systemperspektiv i problemlösningen.
- För in mentaliteten av ”systeminnovation” i processer och dagliga rutiner.
- Fokusera på ”systemledarskap” – ledarskapet i organisationer behöver förändras
- Gör strukturella förändringar till en kultur som premierar innovation.
- Skapa koordinerade initiativ och gemensamma mål mellan flera olika aktörer (kunskapsallianser).
- Bygg plattformar för uppskalningsbar transformation (förändringsledning).

3. Metod

I ansökan ställde projektet Kyrkan i lokalsamhället presumtivt frågan: Kanske kan det vara så att kyrkan kan ta lärdom av den fysiska planeringens processer, som har mer vana av att utifrån en fysisk miljö samtala med samhällsmedborgarna. Ambitionen var därtill att projektet, genom att identifiera problem och möjligheter i samverkan med andra aktörer, utveckla metoder för öppenhet och reellt inflytande samt skapa också förutsättningar för en bred samhällelig förankring. Detta avsnitt beskriver tillvägagångssättet för framtagandet av metoden som ska påbörja byggandet av nätverk utifrån en förståelse av social hållbarhet som en fråga om social inkludering. Projektet har avgränsats till Hagfors kommun och Hagfors Pastorat.

3.1 Samverkan med tangerande projekt och möjlighet till synergieffekter

För att öka platsers attraktivitet krävs nya metoder och arbetssätt där fler sektorer i samhället inkluderas i diversifierade kunskapsallianser för det gemensamma ansvaret och möjligheterna som kommer av en stärkt platskänsla och ökad attraktivitet (Vinnova, 2019; Holmberg & Larsson, 2018). Projektet har därför, och som också nämndes i inledningen, identifierat ytterligare ett projekt som kan medverka till denna typ av kunskapsallians för att ta tillvara de synergieffekter som uppstår då organisationer som inte tidigare samverkat kan lära av varandra och synliggöra fler sociala mekanismer och triggerpunkter för att analysera komplexa utmaningar.

Industrin står inför stora utmaningar vad gäller behovet av kompetens. I de delar av Sverige där arbetstillfällena nu växer fram har befolkningen minskat under de senaste decennierna. Gruv- och stålföretagen kämpar dessutom redan för att hitta rätt medarbetare. Rekryteringarna tar i regel lång tid och då de som anställs sällan har just de erfarenheter och färdigheter som efterfrågas behöver företagen avsätta mycket tid för fortbildning. Även industriernas geografiska placeringar i mindre attraktiva landsbygds- och bruksorter försvårar detta ytterligare.

Samtliga sektorer behöver därför hjälpas åt för att ställa om till ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart samhälle. Industrin har också en viktig roll i näringslivets del av denna gemensamma utvecklingsfråga. I relation till detta har järn- och stålindustrins vision för 2050 beskrivit hur industrin åtar sig att leda teknikutvecklingen, föda kreativa individer och skapa samhällsnytta. I visionen framgår att samhällsnytta kommer att bli existensberättigande för konkurrenskraftiga organisationer och en plats för ståltillverkning.

Projektet *NANO - Framtidens entreprenörers och intraprenörers utforskande av sin plats i världen* syftar till lokal metodutveckling som ämnar bidra till branschens nationella färdplan, samt IUC Stål & Verkstads projekt *Smart-Ins inriktning Starka noder för innovation och omställning*. Genom tjänstedesignsprocesser och arbetssätt ska projektet undersöka hur lokal utveckling kan bidra till dessa strukturella insatser som industrin behöver för att säkra sin kompetensförsörjning. Även detta projekt har också fokus Hagfors kommuns geografi som avgränsning.

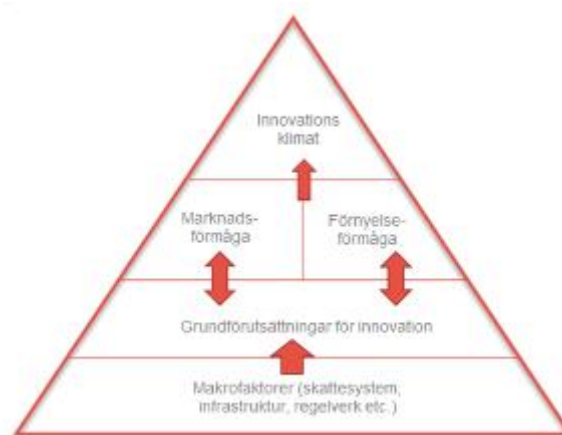
Målet är att utveckla en metod för att ta vara på outnyttjad potential bland unga, samt på ett naturligt sätt introducera arbetsgivarna för den unga generationens behov och möjligheter inför framtiden och vice versa.

Genom att initiera en kunskapsallians mellan Svenska Kyrkan och den industriella delen av näringslivet i Hagfors kommun är förhoppningen att kunskaperna kan öka om hur gemensamma normer och strukturer begränsar möjligheten till utveckling och innovation på platsen. I nästa led kan således också medvetenheten om hur det egna individuella beteendet påverkar det kollektiva samt den upplevda platskänslan öka. Vilket också har stor inverkan på en plats eller verksamhetens attraktivitet.

Platsen är den gemensamma nämnaren för båda dessa platsbundna organisationer och projektens relaterade syften har gjort att en ytterligare parallell kunnat dras till ett tidigare projekt som genomförts i *Hagfors kommun: Hela Hagfors - dialogmöten om framtiden* (Hagfors kommun, 2021). Samhällsplanerare från *SBK Värmland AB* och processledare från *Effect Innovation AB* fick då i

uppdrag att genomföra en dialogprocess i syfte att involvera medborgarna i den översiktsplan som kan användas som verktyg för lokal utveckling. Avsikten med dialogprocessen var dels en implementering av *Hagforsstrategin* och dels att skapa engagemang och involvera lokalbefolkningen i det framåtsyftande arbetet med att utveckla de olika geografiska områdena: Hagfors, Ekshärad, Råda, Sunnemo och Gustav Adolf och därmed också hela kommunen.

I fortsättningen av rapporten, och under projektets gång, används därför det gemensamma paraplybegreppet *Hållbara Hagfors*. Namnet beskriver bättre projektet efter att kunskapsalliansen kunnat påvisa att de attityder och mentaliteter som påverkar omställnings- och innovationsförmågan inte är en sektorsisolerad utmaning. De berör samtliga sektorer som en samhällelig, holistisk helhet i och med att utmaningen i grunden utgörs av mellanmänniska relationer – över sektorgränser. Det handlar om att arbeta med de grundförutsättningar som finns på platsen, vilka också beskrivs av Lindquist och Dannerhäll (2019) i rapporten *Innovationsindex - Regional förmåga till regional förnyelse*, se Figur 5. Grundförutsättningarna är de mer trögrörliga faktorer som värderingar, kompetens och rörlighet på arbetsmarknaden (relationella värden).

Figur 5: Modell över strukturen för Innovationsindex teoretiska uppbyggnad, Källa: (Lindquist & Dannerhäll, 2019).

3.2 Projektets metod och arbetssätt

Metoden i projektet baseras på tjänstedesign, agila verktyg och kulturanthropologiska och sociologiska metoder. En mixad metod lämpar sig väl när både kvantitativa (reella) och kvalitativa data (relationella) ska analyseras och ger en mer nyanserad förståelse jämfört med metoder som står var för sig. Den statistik som inhämtats har använts i syfte att identifiera och kartlägga faktorer som har betydelse för exempelvis ungas livsval och förutsättningar, attraktivitet och missgynnsam demografisk utveckling. För att fånga komplexiteten och identifiera bakomliggande mekanismer har kvantitativa data kombinerats med kvalitativa undersökningar, vilket sammantaget benämns som "systemteori" (Vink, 2019).

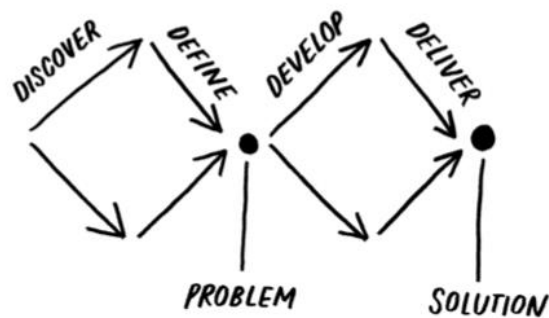
Med hjälp av olika reflekterande processer har ambitionen varit att strukturera en problemförståelse som kan bidra till ny kunskap om platsers inverkan på:

- Kyrkans roll i lokalsamhället, dvs identifiera nya former för samverkan och samordning
- Den lokala industrins kompetensförsörjning (NANO).
- De ungas platsspecifika möjlighetsstrukturer och deras upplevelse av dem,
- samt identifiera faktorer som påverkar en plats attraktivitet.

I det här fallet handlar det också om ett vidare perspektiv än en enskild organisation. Det syftar till att ta sig an samhällsutmaningar över sektorgränser, där många faktorer samverkar, och att åstadkomma relationell förståelse av reella värden, för att förklara varför studier av enbart reella värden kan ge en

partiell spegelbild av verkligheten. Det vill säga, att förstå komplexiteten som kommer av att identifiera ”varför” utöver att förstå ”vad” och ”hur”, vilket beskrivits utförligare i kap 2.1.2.

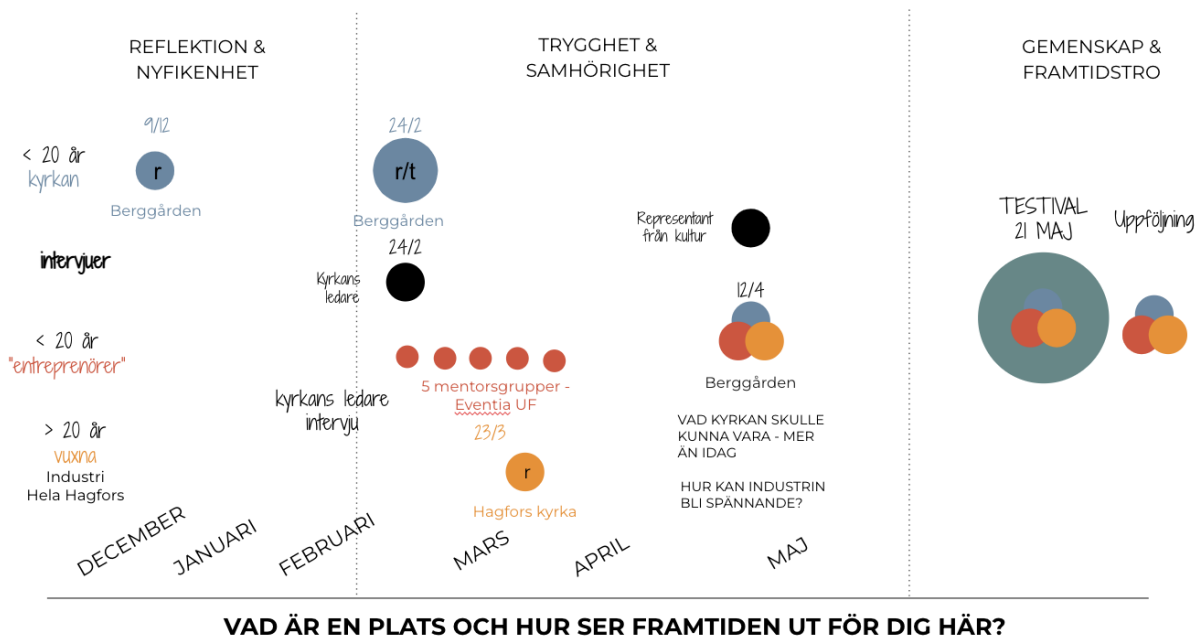
Genom att ställa frågor annorlunda i tvärfunktionella team och lägga stor vikt vid att definiera problemet på både medveten och omedveten nivå (se Det kulturella isberget i kap 2.1) har projektgruppen valt en generell processmodell som kan beskrivas enligt Figur 6. Modellen illustrerar det typiska ”double diamond”-ramverk som ofta används i tjänstedesign. Processen genomgår cykliska faser i en eller flera repetitioner: *Upptäck, definiera, utveckla och leverera* för att identifiera ett problem och skapa en användarcentrerad lösning.

Figur 6: UK Design Council's "double diamond"-ramverk, vilken också vidareutvecklats av Effect Innovation (www.effectinnovation.se) för att ta hänsyn till både det reella och relationella inom förändringsledning och projekt som åsyftar att kartlägga och ändra beteenden och normer i grupper av människor, samt organisationer.

3.3 Projektets faser

Figur 7, visar schematiskt genomförandet av träffar, intervjuer och möten som genomfördes för att identifiera hur unga och vuxna från flera sektorer och med diversifierade bakgrunder upplever sin plats, hur påverkbar deras roll och framtid i den är, samt hur en metod kan tas fram för att påbörja dialog mellan en plats struktur och dess framtida potentiella kompetens. Hagfors pastorats personal, *Unga ledare* och dess ungdomsverksamhet var i detta avseende helt avgörande för det projektresultat som presenteras i fortsättningen av rapporten. De relationella värdena och de sociala strukturer som präglade ungdomsverksamheten möjliggjorde i en förlängning att frågor om plats, framtid och samhörighet naturligt kunde diskuteras och workshoppas om.

Figur 7: Schematisk illustration för genomförandet av träffarna i projektet.

3.3.1 Metodutvecklingens tre faser

Fas 1 - Reflektion & Nyfikenhet

I denna fas lyftes sociala strukturer som folkbildande dialoger för att deltagarna skulle ges möjlighet till reflektion om sin plats, sina individuella drömmar och mål, samt möjligheter i relation till sociala konstruktioner på platsen och de osynliga regler som finns. Metodiken använde sig av ”normlekar” och lättsamma utbildningspass om makt, privilegier och normer.

I dessa träffar lades också fundamentet till den nyfikenhet som krävs för att genomföra den fortsatta processen, men också för att synliggöra deltagarnas individuella roller, möjlighets- och hämmande strukturer. Som hemläxa funderade ungdomarna på de kulturarv som platsen Hagfors har och vilka arv de själva tror finns att se tillbaka på år 2050 (se bilaga 1).

Fas 2 - Trygghet & samhörighet

I efterföljande fas användes deltagarna nyvunna kunskap om platsens osynliga regler och sociala strukturer för att de skulle få möjlighet att uppleva vad som händer när olika värderingar möts:

- Vad är viktigt på riktigt?
- Vad är en plats som rymmer alla?
- Hur ser det perfekta samhället och arbetsplatsen ut om det inte finns några regler eller förutsättningar att förhålla sig till?
- Och om det finns vissa förutsättningar som är kopplade till kulturarvet, vilka är då dessa?

Första delen av dessa interaktioner gjordes i separata, trygga grupper (unga och vuxna var för sig), men i sista träffen valdes specifika individer ut i en gemensam träff för att deltagarna också skulle få ta sig an de samhällsutmaningar vi inom projektet önskade få hjälp med:

- Vad kyrkan och kulturarvet skulle kunna vara – mer än idag
- Hur industrin kan bli mer spännande och intressant som arbetsplats
- Att de unga och vuxna tillåts reflektera över hur deras framtid på platsen kan ändras beroende på hur aktiva val de gör inför framtiden – och om resan är möjlig på platsen.

Den gemensamma träffen genomfördes på ungdomarnas egen arena, vilket var av vikt för att skapa ett tryggt rum.

Fas 3 - Gemenskap & framtidstro

I sista steget var syftet att bidra till att öka framtidstron på platsen, samt få de olika deltagarna att samverka för att gemensamt utveckla platsen. De gavs uppgiften att komma med idéer till en ”Testival” för att visa på de resultat som vuxit fram under processen, samt genomföra den i samaverman och i en konstellation där också de unga var inkluderade.

3.4 Rekryteringen av deltagare till projektet

3.4.1 Rekryteringsprocessen för att nå de unga och industrins representanter

Ungdomar från kyrkans ungdomsverksamhet på Berggården, Hagfors

Inbjudan till träffarna gick ut via mejl, lappar på anslagstavlor, telefonsamtal och även uppsökande fysisk verksamhet. Det var främst *Kyrkans Unga Ledare* som stod för denna aktivitet, vilket i det här fallet var naturligt eftersom de redan hade en etablerad kontaktyta. Ungdomsverksamheten i Hagfors pastorat är omfattande – och det var också en av framgångsfaktorerna till att så många unga högstadiungdomar nåddes och deltog i projektet.

Gymnasieungdomarna

Flera försök gjordes för att nå gymnasieelever genom skolans och kommunens kontaktytor. Det tillvägagångssätt som gav bäst effekt var att rekrytera en grupp unga vuxna (*Eventia UF*) som i sin tur kunde genomföra korta workshoppar med olika mentorsgrupper i samma årskull.

Industrirepresentanter

Projektet presenterades för industrirepresentanter med olika roller och funktioner i uppstarten; Teknikcollage-möte för medlemsföretag, via näringslivsenheten på kommunen, riktade samtal till HR-funktioner på flera av företagen i Hagfors och Munkfors kommuner (med erbjudande om både medfinansiering för att möjliggöra Testivalen under ledning av unga, men också för att erbjuda platser i träffarna med unga i olika åldrar). De industrirepresentanter som valde att delta nåddes dock genom sitt ideella engagemang i ungdomsidrott och via kopplingar till akademien.

Civilsamhälle

Inbjudnan till träffarna gick ut via mejl både till specifika nyckelpersoner i samhället och till den mejllista som fanns kvar efter *Hela Hagfors - Dialogprocesser om framtiden*, lappar på anslagstavlor, telefonsamtal och även uppsökande fysisk verksamhet.

3.5 Indikatorer för metodens relevans

I projektet behövde både reella och relationella värden mätas för att förstå komplexiteten som kommer av att identifiera ”varför” utöver att förstå ”vad” och ”hur” vad gäller de sociala strukturlager som skapar möjligheter och hämmar förmåga till omställning och innovation på platsen. Projektet har därför utgått från en förändringslogik och effektmätning som sammanför både den humanistiska vetenskapens tolkningsmetodik och det rationella synsättet (läs mer om utmaningarna att mäta samhällsnytta i kap. 2.2.3) för att presentera nyttor och empiriska resultat: *Mötesplats Social Innovation* har tagit fram *Alla pratar om det, men få gör det – en handbok i effektmätning* som författats av Berlinger och Singhal (2018) och som utvecklats för att bidra till den kunskapsutveckling och det kapacitetsbyggande som *Mötesplats Social Innovation* ser behövs för att förverkliga målet att stärka social innovation som samhällskraft i genomförandet av Agenda 2030 (MSI, 2022).

I Figur 8 a) - b) presenteras en översikt för de mätvärden som har valts ut för uppföljning under projektets gång, samt efter genomförd process. Indikatorer och mätvärden har hämtats från Kolada – Jämföraren (RKA, 2022) och enligt dessa kategorier:

- Agenda 2030 – De globala hållbarhetsmålen
- BRP+

Utvalda kategorier har också kompletterats med mer kortsiktiga mätvärden, vilket ger möjligheten att studera förändringen i deltagarnas upplevelser även inom tidsramen för projektet. Dessa mätvärden har valts ut för att relatera till det teoretiska ramverket för projektet (läs mer i kap 2.1), samt utmaningen att mäta den sociala hållbarhetsdimensionen i relation till den ekonomiska och miljömässiga. Här inkluderas indikatorer enligt den kvalitativa metoden, som tolkar och analyserar människors beteenden och subjektiva upplevelser (relationella: känsla) i kombination med kvantitativa data (reella: förnuft), se Figur 8 a) - b). Detta ger projektet möjlighet att nyansera analysen av de kvantitativa och kvalitativa mätindikatorerna med hjälp av den ytterligare och ihopsamlade, kvalitativa studien av de beteenden som noteras i träffarna.

Figur 8 a): Mer detaljerat presenterade indikatorer som valts för att mäta de sociala värdena i projektet.

rationella (förnuft)

KORT SIKT

- Hur många org/deltagare hoppar av/tillkommer under processens gång?
- Hur mycket utrymme i media?
- Hur många initiativ/prototyper togs vidare till färdigställning?
- Volontärtimmar arbetade i projektet
- Antal kontakter som knutits som är sektorsövergripande

LÅNG SIKT

- Hur många i ws valde senare UF?
- Är andelen i gruppen som genomför gymnasial utbildning högre än genomsnittet?
- Hur många i ws valde att stanna på platsen efter studenten eller återvända efter högre studier i relation till genomsnittet?
- Hur många av de som stannade känner sig delaktiga i samhället efter 5 år?
- BRP+
- Agenda 2030

relationella (känsla)

FÖRE & EFTER

- Psykisk hälsa?
- Synen på en framtid på platsen?
- Hur många kan tänka sig att även leva vuxenlivet på platsen?
- **Värdering av platser i relation till framtidens livsval**
- "Vad kännetecknar ett rum där du får din röst bli hörd?"
- Hur mycket tror du att du påverkas av din omgivnings värderingar?
- **Vem/vilka ber du om råd i viktiga frågor som påverkar din framtid?**
- Kan du tänka dig en framtid inom industrin på platsen?
- Kan du tänka dig en framtid som entreprenör på platsen?
- Kan du tänka dig en framtid där du deltar på kyrkans aktiviteter?
- **SPECIAL: Testivalen** - hur skiljer sig "medvetenheten" mellan besökare och vår projektgrupp?

Berörs i Mentimeter: 3 frågor

Figur 8 b): Mer detaljerat presenterade indikatorer som valts ut för att mäta de sociala värdena i projektet enligt det teoretiska ramverket (det kulturella isberget) enligt indelningarna kvalitativa värden (känsla) och kvantitativa värden (förnuft).

3.6 Analysprocessen

Analysen och processen som helhet har inkluderat en kombination av perspektiv från flera forskningsområden för att undersöka bakomliggande faktorer till platsers attraktivitet vilka kan tänkas påverka mötet mellan vad kyrkan skulle kunna vara – mer än idag – det vill säga det kyrkliga kulturarvet som samhällsresurs, stålindustrins behov av kompetens, ungdomars individuella behov, samt möjlighetsstrukturerna på platsen. I studien har genusvetenskap, socialpsykologi, sociologi, beteendevetenskap, kulturanropologi, nationalekonomi, samhällsvetenskap, kulturgeografi, folkhälsovetenskap och beskrivna upplevelser från civilsamhället, näringslivet och offentligt anställda inkluderats genom ett mixat förhållningssätt och metodik.

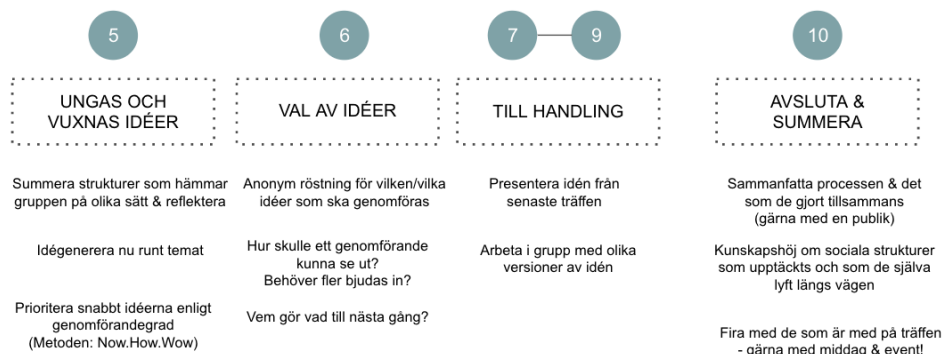
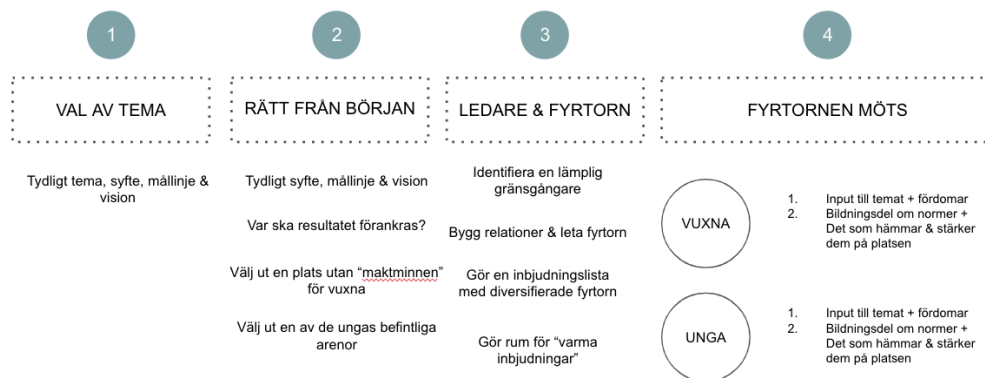
3.7 Begränsningar och felkällor

- Mätningen av utvalda indikatorer och genomförandet av förändringslogiken försvårades av flera anledningar under projektiden: Pandemins mötesbegränsningar, varierade förutsättningar att nå och attrahera målgrupperna etc.
- Projektet hade ett lågt antal deltagande industrirepresentanter
- Mötet med gymnasieungdomarna var relativt kort jämfört med övriga målgruppers (via Eventia UF).
- Den avslutande Testitivalen, som utvecklades och arrangerades av Eventia UF utifrån det idéunderlag som inhämtades från gymnasieungdomarna, blev kraftigt påverkat av sociala strukturer på platsen. Den begränsning som uppstod på slutet var dels tidsbrist i utförandet, men också avsaknaden av det tvärsaktoriella samarbetet som hade behövts. Trots att projektets processledare agerade gränsgångare (J.D. Thompson, 1976) var tiden för knapp och samarbetsformen inte tillräckligt etablerad.

4. Resultat & analys

4.1 Hållbara platser - En metod för att attrahera kompetens & deltagare

Hållbara platser är den metod som tagits fram inom ramen för projektet för att påbörja byggandet av nätverk med utgångspunkt i den fysiska platsen och kyrkomiljöerna. Dels i syfte att genom samverkan med civilsamhälle, kommun, näringsliv, och övrig idéburen sektor undersöka det kyrkliga kulturarvet som samhällsresurs i det långsiktiga arbetet med att utveckla en trygg, levande och attraktiv bygd. Dels i syfte att utveckla en metod för att ta vara på outnyttjad potential bland unga, samt på ett naturligt sätt introducera arbetsgivare för den unga generationens behov och möjligheter inför framtiden. Nedan följer en stegvis genomgång av metoden:

Figur 14. Visuellt bild över Hållbara Hagfors.

1. Val av tema för processen

Välj det tema som ska utforskas tillsammans med unga och vuxna. Det kan handla om vad det materiella och immateriella kulturarvet består av, hur det kan bidra till samhällets och Svenska kyrkans utveckling, att rekrytera kompetens, ökad attraktivitet för lokalsamhället, platsutveckling, eller att förvalta kulturarvet och ta det med in i framtiden etc.

2. Rätt från början

Processen behöver genomföras så att gruppen, dess syfte och visionen för arbetet befästs internt innan den delas externt utanför processgruppen. Tillvägagångssättet behöver också ske enligt en utforskande metodik (se kap 3.2), snarare än att en tydlig plan på förhand fastslagits.

Platsen som väljs för genomförandet är av stor vikt för att inkludera så många fyrtern och dess olikheter som möjligt. Med ungdomar behöver det ske på deras arena. Med vuxna behöver det ske på en neutral mötesplats där ingen på förhand har en privilegierad position eller tolkningsföreträdare.

Processen bör enbart genomföras om och när det finns möjligheter och en vilja att förankra resultatet, för att undvika osäkra, sociala band (Scheff, 1990; Hertting, 2003; Huxham, 1996, 2005; Huxham, Vangen, Huxham, & Eden, 2000). Därav behöver en avvägning göras vad gäller beredvilligheten att tillägna sig oväntade lösningar som också kan innebära andra framtida arbetssätt och förändrade rutiner. Genom att vara autentisk i kommunikation och agerande ökar attraktiviteten.

3. Ledare och fyrtorn

Personen som behövs för att genomföra denna process behöver vara diplomatisk, nyfiken på nya och annorlunda saker än det den själv representerar. Detta är en förenklad beskrivning av det som inom forskning beskrivs som "gränsgångare" (Ernits, 2020; Thompson, 1967). Läs mer i teoridelen av rapporten.

Skapa nätverk lokalt och regionalt med viktiga nyckelpersoner som influerar de sociala strukturerna på platsen, för att identifiera "fyrtnor" (personer med ett stort förtroendekapital och ett brett kontaktnät) som kan vara i den grupp av fyrtnor som behövs som deltagare i genomförandet av processen:

- *Vistas på ungdomarnas arena* och delta till en början utan agenda. Delta på deras villkor och lyssna till vad de tycker och tycker till om, hur de pratar och vad de drömmer om.
- *Besök och delta också på nätverksträffar*, i intressegrupper, föreningar eller byalag avsedda för vuxna i samtliga sektorer.

Säkerställ att de fyrtnor som deltar i processen representerar ett så genomsnittligt utsnitt som möjligt av samhället; olika sektorer, varierade socioekonomiska och geografiska bakgrunder (Williams, 2019; Vinnova 2019; Holmberg & Larsson, 2018). Betänk också om flera av de olika diskrimineringsgrunderna finns representerade i urvalsgruppen, för att säkerställa en så bred inkludering som möjligt (läs mer i kap 2.2.1). Ring specifikt till de personer som ska bjudas in och betona vikten av just deras deltagande och perspektiv, samt varför det är viktigt för projektet och platsen/temat.

4. Fyrtnornen möts

De första stegen behöver utföras med vuxna och ungdomar separat. De ungas tillit till er som vuxna förstärks också av om ni väljer att förlägga processens träffar till miljöer där ni träffats och byggt trygga relationer tidigare.

- *Ungdomsgruppen/Ungdomsgrupperna* tillfrågas om input till temat.
- *De vuxnas grupp* tillfrågas om input till temat.

I respektive träff diskuteras och introduceras normer och strukturer som finns på platsen ur både ett nationellt, regionalt och lokalt perspektiv. Fråga med fördel deltagarna hur fler deltagare/fyrtnor kan nås för att ge sina perspektiv till processens tema.

5. Ungas och vuxnas idéer

Grupperna av unga och vuxna ska till denna träff föras samman till en grupp. Facilitatorn behöver inför denna träff summera vad som sagts i tidigare dialoger. Sammanfatta och kurerat innehållet så att det är lättförståeligt och synliggör de olika perspektiven:

- Vilka strukturer och normer märker unga av?
- Vilka märker vuxna av?
- Vad har de båda respektive grupperna att säga om temat?
- Delge också akademins, offentligheten och näringslivets olika perspektiv i temat genom en kort omvärldsanalys.

Idégenerera sedan kring temat i diversifierade grupper. Presentera därefter idéerna och rangordna dem gärna utifrån svårighetsgrad i genomförande, samt innovationshöjd för att förenkla urvalsprocessen i nästkommande steg. Ett exempel på en metod för detta är *Now.How.Wow* (Gamestorming, 2022).

6. Val av idéer

Facilitatorn behöver inför denna träff summera processen och de idéer som framkommit samt hur de förhåller sig till varandra enligt tidigare prioritering. Skapa utrymme för anonymitet i röstningen.

7. Till handling

I det här steget behöver processen få formas utifrån fyrtornens kontaktnät och idéernas behov för genomförande. Processen borde nu ha nått den fas där det är enklare att bestämma vad som bör ske innan det andra, vilket gör det enklare att planera. Viktigt är också att ge idén medial uppmärksamhet i syfte att locka fler intresserade, finansierare etcetera.

8. Avsluta och summera

Facilitatorn behöver inför denna träff summera processen och de idéer som framkommit, samt projektets och temats resultat. Här är det bra att samla fler än projektgruppen för både presentation och avslutningsmiddag eller liknande. Presentera hur temat hänger ihop med det nationella perspektivet och hur denna process inte bara bidragit till temats och uppdragsgivarens mål, utan även till hållbar samhällsutveckling.

4.2 Sociala strukturer på platsen

Dessa hämmande normer (målkonflikter) påverkar unga och vuxna, deras relation till platsen, kyrkan, den industriella strukturen, samt framtidstron på platsen:

- Patriarkala strukturer – Osynliga nätverk för beslutsfattande som domineras av män.
- Mätnormen – Traditionella mätmetoder avgör värdet och därtill resurstilldelning för insatser.
- Tillväxtnormen – Ekonomisk tillväxt (och det urbana) premieras framför de sociala och miljömässiga värdena, trots kraven på Agenda 2030-målen vid offentlig styrning.
- Spetsnormen – Att nischa sig för att nå tillväxt premieras framför kompletterande, experimentell breddning av fler kunskaps- och näringslivsområden.
- Vuxennormen – Vuxnas ord och åsikter premieras framför ungas vid beslutsfattande.
- ”Vi och dom” normen – Industrins privilegierade position i den lokala hierarkin skapar klyftor med avseende på uppmärksamhet, resursfördelning, krav på närvaro och relevans vid rådfrågning och beslutsfattande för platsens utveckling.
- Generationell trovärdighet som norm – Det är inte lätt att komma med i viktiga nätverk som nyinflyttad. Det är ett måste att känna individer som är starkt förankrade på platsen och som kan garantera legitimitet och underlätta tilliten.

Även flera möjlighetsstrukturer gjorde sig gällande i projektets kunskapsallians:

- Platsens mellanmänniska kulturarv, i form av inlärd värdegrund, har i hög grad präglats av kyrkan värderingar på platsen i generationer. Gränsen mellan de normer som anses sekulariserade och dem för det kyrkliga rummet är därför snarlika varandra.
- En utmärkande fördel med att vara i kyrkans miljöer med detta projekts till viss del abstrakta frågeställningar (om ungas syn på framtiden på platsen) var att det redan inarbetade sociala regelverket var tillåtande och ”högt i tak”. Det i sin tur gjorde att övergången från existentiella frågor och relationella övningar till projektets mer platsrelaterade frågeställningar framstod som okomplicerad.

- I samtal mellan industrins och kyrkans vuxna utbytes fördomar som präglar upplevelsen av respektive organisation. Tack vare att ungdomarnas kulturmiljö präglas av öppenhet och inkludering kunde också detta ske genom en icke-dömande dialog där dessa organisationer inte bara kunde identifiera olikheter, utan också att det var fördomar som präglade deras uppfattning om varandra. Kort därefter kunde de därtill identifiera varandras styrkor och hur de skulle kunna hjälpa varandra:
 - Industrins förmåga att mäta, paketera och kommunicera budskap och
 - Kyrkans förmåga att inkludera variationer och diversifiering i sina miljöer.

4.2.2 Identifierade normer kan bli nycklar till hållbar utveckling

Dessa normer kan också sammankopplas med de presenterade diskrimineringsgrunderna för att förklara ungas upplevelse och reaktion på dessa sociala strukturlager (läs mer om genusperspektivet, diskrimineringsgrunderna och intersektionalitet i kap. 2.2.1). De har också i Tabell 1 kunnat summeras till nycklar för att genomföra en normförskjutning för ökad innovations- och omställningsförmåga på platsen (förändrade attityder, attraktivitet och mentaliteter). Nycklarna synliggör inte bara de sociala strukturerna, utan ger också möjligheten att identifiera platskänslan (Massey, 1994) som finns hos unga i relation till stukturerna.

Det är när flera nycklar kombineras i en process för normförskjutning som de kan kallas triggerpunkt (Bannerjee, 2022). Läs mer om triggerpunkter i kap. 2.2.3. Se också visualiseringen av detta fenomen i Figur 4. Det är när detta kan förstås och användas som begreppet ”intersektionalitet” kan värderas och förklaras i relation till platsutveckling. Läs mer i kap. 2.2.1.

Fetmarkerad text i kolumnen beskriver vilka diskrimineringsgrunder som är verksamma för respektive strukturlager. Det vill säga vilka grunder som är särdeles framträdande i varje enskilt fall.

Tabell 1: Identifierade nycklar i de möjlighetsstrukturer och hämmande målkonflikter som finns på platsen, samt hur de tar sig uttryck. Dessa nycklar kan användas för att inkludera flera strukturella lager i en process vid en fortsatt normförskjutning på platsen. Sammantaget utgör dessa nycklar en triggerpunkt (Bannerjee, 2022) för att bygga socialt kapital.

Nycklar	Sociala strukturlager att inkludera i en triggerpunkt (diskrimineringsgrunder)	Unga (upplevelse)	Kyrkan/Industrin (att göra)
Använd möjlighetsstrukturererna			

Ett samhälle som redan verkar för jämställdhet och inkludering	<ul style="list-style-type: none"> ● Kön ● Könsoverskridande identitet eller uttryck ● Etnisk tillhörighet ● Religion eller annan trosuppfattning ● Funktionsnedsättning ● Sexuell läggning ● Ålder ● Socioekonomisk bakgrund ● Geografi 	“Samhället pratar om och vill verka för ökad inkludering och jämställdhet. Så vill jag också leva mitt liv. Det ingår i våra kursplaner, så vi möts av detta dagligen”	Säkerställ att ni genomarbetat “det som sitter i väggarna” så att de kan möta ungdomarnas redan högre krav och kompetens inom området.
Små platser har potential att ha snabba fötter i omställning	<ul style="list-style-type: none"> ● Kön ● Könsoverskridande identitet eller uttryck ● Etnisk tillhörighet ● Religion eller annan trosuppfattning ● Funktionsnedsättning ● Sexuell läggning ● Ålder ● Socioekonomisk bakgrund ● Geografi 	“Jag deltar i både kyrkans aktiviteter för unga och kommunens fritidsgård för att träffa mina vänner”	Stärk kunskapsallianserna för att hjälpas åt att ge ungdomarna den meningsfulla fritid som både gör dem bättre på att ta aktiva val, vilket konsekvent ger dem en ökad framtidstro om platsen.
Ungdomar i kyrkans verksamhet har bra självkännetack vare dialoger och övningar runt existentiella frågor	<ul style="list-style-type: none"> ● Kön ● Könsoverskridande identitet eller uttryck ● Etnisk tillhörighet ● Religion eller annan trosuppfattning ● Funktionsnedsättning ● Sexuell läggning ● Ålder ● Socioekonomisk bakgrund ● Geografi 	“Jag vill leva ett liv där jag får arbeta med min passion och leva ett helt liv där jag kan få ut det jag önskar av livet”	Ta er tid att lyssna in vad ungdomarna vill, var lyhörd för vilka egenskaper de besitter och fundera på var det kan göra största nyttan i er organisation och inte enbart var ni behöver en resurs.

Använd unga ledare och de ungas fyrtorn	<ul style="list-style-type: none"> ● Kön ● Könsoverskridande identitet eller uttryck ● Etnisk tillhörighet ● Religion eller annan trosuppfattning ● Funktionsnedsättning ● Sexuell läggning ● Ålder ● Socioekonomisk bakgrund ● Geografi 	“Jag orkar inte lyssna mer på vuxna som står på en förhöjd plattform framför mig och berättar om hur saker är och vilken framtid jag bör välja”	Bjud in ett fåtal unga som ni vet och sett har stort inflytande bland sina vänner. Erbjud ett uppdrag där ni ställer frågor till den unga målgrupp ni faktiskt vill veta mer om. De vet hur man ska ställa frågorna och samtidigt får de ersättning för sitt arbete.
---	--	---	--

Utveckla berättelserna om olika samhällsviktiga branscher utifrån fler perspektiv för ökad attraktivitet	<ul style="list-style-type: none"> ● Kön ● Könsoverskridande identitet eller uttryck ● Etnisk tillhörighet ● Religion eller annan trosuppfattning ● Funktionsnedsättning ● Sexuell läggning ● Ålder ● Socioekonomisk bakgrund ● Geografi 	“Jag vill inte jobba inom vården eller i industrin”	Använd berättartekniker och språk som ger stöd för en diversifierad målgrupp att bli intresserade och fler kan ges framtidstro och öka platskänslans attraktivitet.
Målkonflikter att bygga bort			
Arbetstagarens och arbetsgivarens relation sinsemellan	<ul style="list-style-type: none"> ● Kön ● Könsoverskridande identitet eller uttryck ● Etnisk tillhörighet ● Religion eller annan trosuppfattning ● Funktionsnedsättning ● Sexuell läggning ● Ålder ● Socioekonomisk bakgrund ● Geografi 	“Vuxna pratar ner till mig, vill bestämma över min framtid” (ett omyndigförklarande)	Besök ungdomar på deras trygga arenor och bygg relationer med dem. Lyssna in vad de ser i sin egen framtid och nutid, för att själva förstå hur ni kan bli en del av den.
Omvänt perspektiv på rekryteringsprocessen	<ul style="list-style-type: none"> ● Kön ● Könsoverskridande identitet eller uttryck ● Etnisk tillhörighet ● Religion eller annan trosuppfattning ● Funktionsnedsättning ● Sexuell läggning ● Ålder ● Socioekonomisk bakgrund ● Geografi 	“Jag måste söka ett jobb som jag tror mig passa till. Just nu gör jag det bara för pengarna”	Ta er tid att lyssna in vad ungdomarna vill, var lyhörd för vilka egenskaper de besitter och fundera på var det kan göra största nyttan i er organisation.

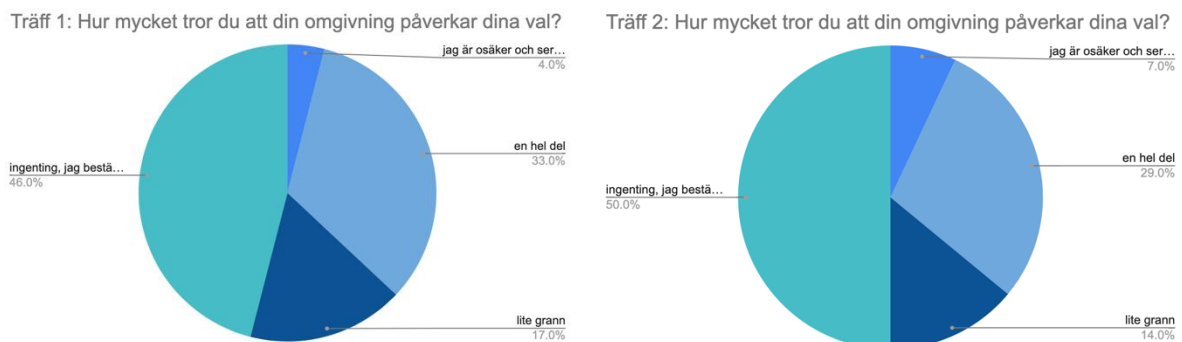
Hur vi mäter olika typer av värden; miljömässiga, ekonomiska och sociala.	<ul style="list-style-type: none"> ● Kön ● Könsoverskridande identitet eller uttryck ● Etnisk tillhörighet ● Religion eller annan trosuppfattning ● Funktionsnedsättning ● Sexuell läggning ● Ålder ● Socioekonomisk bakgrund ● Geografi 	“Industrin verkar tråkig och ovälkommande. Där vill inte jag arbeta”	Nyansera era mätmetoder, så att de inkluderar studiet av faktiska beteenden. Risken är annars att det som sitter i väggarna faller krokben för er organisation - bygg/reglera bort det, så att det istället blir en konkurrensfördel i kompetensförsörjningsfrågan (tänk Spotify, Google etc.). Om det ekonomiska perspektivet även kan tillåtas det sociala och det miljömässiga perspektivet finns potential att arbeta med hållbar utveckling.
---	--	--	---

Inledandet av en relation mellan industrin och unga	<ul style="list-style-type: none"> ● Kön ● Könsöverskridande identitet eller uttryck ● Etnisk tillhörighet ● Religion eller annan trosuppfattning ● Funktionsnedsättning ● Sexuell läggning ● Ålder ● Socioekonomisk bakgrund ● Geografi 	“Jag bryr mig inte om din titel eller hur mycket pengar ditt företag har: Vem är du som person och hur häftiga är dina dagar både privat på platsen och på jobbet?”	Tänk annorlunda vid förberedelser av presentationer och möten med unga. Inled med vilka ni är och vad ni älskar som privatpersoner - sen kan ni berätta om företaget och hur bra det är. Ur andra perspektiv är det inte bara viktigt att arbetsgivaren är bäst, främst eller ledande inom sitt område.
Ökad inkludering i nätverken för beslutsfattande	<ul style="list-style-type: none"> ● Kön ● Könsöverskridande identitet eller uttryck ● Etnisk tillhörighet ● Religion eller annan trosuppfattning ● Funktionsnedsättning ● Sexuell läggning ● Ålder ● Socioekonomisk bakgrund ● Geografi 	“Det spelar ingen roll vad jag tycker och säger i alla fall.”	På alla platser finns informella (det som i dagligt tal beskrivs som “bastuklubbar”) och formella nätverk på mer eller mindre utpräglade sätt. Försök att identifiera dessa forum och be dem inkludera fler perspektiv - inte bara unga, eller ska med fördel fler där fler diskrimineringsgrunder inkluderas.

4.3 Effektmätning av ungas och vuxnas upplevelser

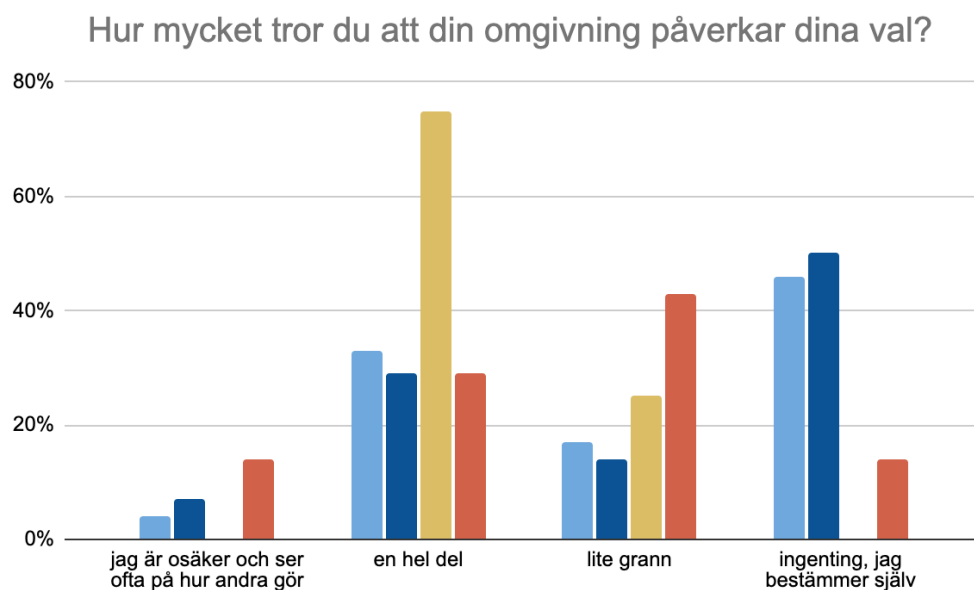
4.3.1 Hur unga upplever att deras val påverkas eller inte påverkas av omgivningen

Effektmätningen från Träff 1 med unga (genom kyrkans ungdomsgrupp - markerad blå i Figur 7) kan uppvisa en liten skillnad i hur de upplever att andra i deras omgivning påverkar deras val, jämfört med Träff 2, se Figur 9. Majoriteten av de svarande anser att de bestämmer allt själv, medan det näst vanligaste svaret är att omgivningen påverkar en hel del. Lägst antal svarande är osäkra på hur mycket deras val påverkas, medan resterande trodde att deras val påverkas lite grann.

Figur 9: Uppmätt förändringen i ungas upplevelse av hur hög grad omgivningen påverkar deras val.

De unga i Träff 1 och 2 (de båda blå staplarna) har en större spridning i hur mycket de upplever sig påverkas av sin omgivning när de gör sina val jämfört med de vuxna från Träff 3 (gul). Även i den kombinerade gruppen av utvalda unga och vuxna i Träff 4 (röd) kunde samma spridning noteras. När de vuxna svarade enskilt (gul) förefaller det vara så att de upplever att deras omgivning påverkar deras val en hel del, eftersom ingen av dessa deltagare svarade att de var osäkra på frågan eller anser sig vara helt opåverkbara genom att de själva bestämmer, se Figur 10.

Figur 10: Hur deltagarnas upplevelse av hur mycket omgivningen påverkar deras val; Träff 1 - Unga (ljusblå), Träff 2 - Unga (mörkblå), Träff 3 - Vuxna (gul) och Träff 4 - Utvalda unga & vuxna (röd).

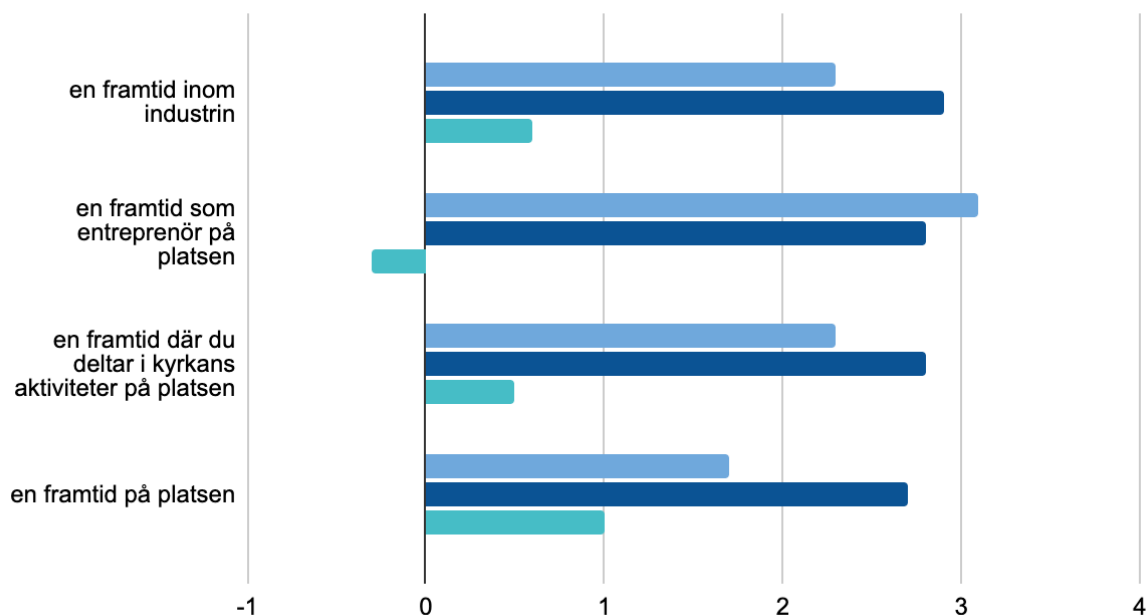
4.3.2 Ungas och vuxnas framtidstro

Projektet kunde också påvisa att ungdomarnas upplevelse av sitt liv på platsen och deras framtidstro har påverkats av den process som genomförts i projektet, se Figur 11. Från Träff 1 och Träff 2 kan vi se en ökad framtidstro vad gäller:

- En framtid inom industrin
- Att delta i kyrkans aktiviteter, samt
- Att bo på platsen

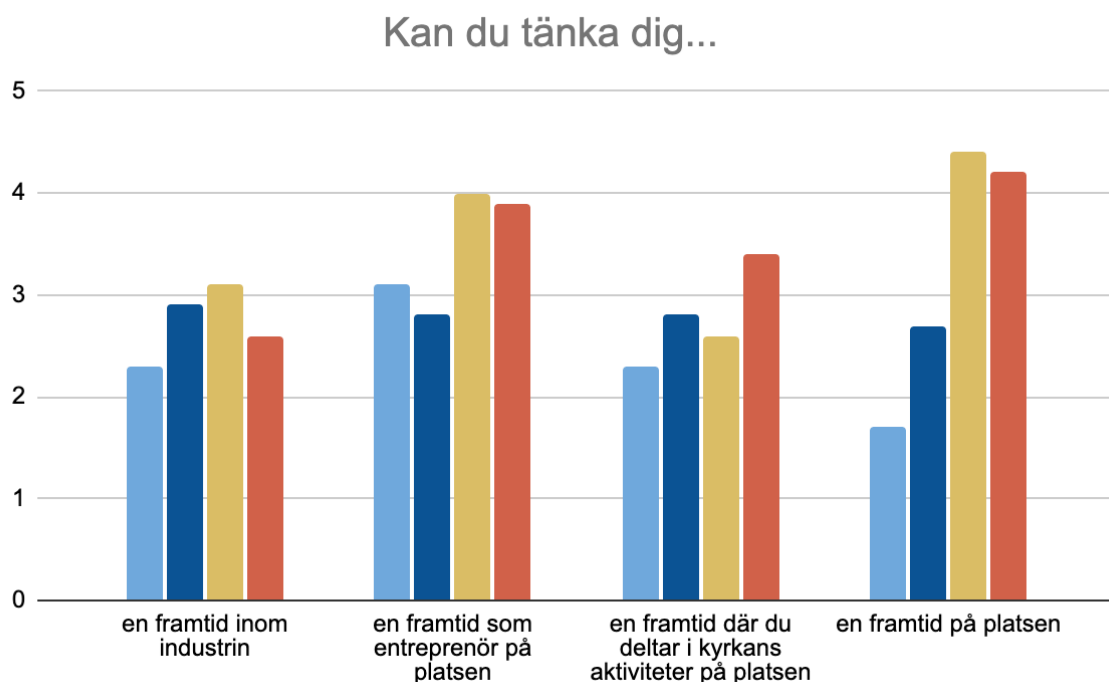
I samma statistiska underlag framgick att trots att det var fler deltagare, 3 st fler på Träff 2, svarade 8 st färre på enkäten. Totalt deltog 24 st ungdomar på Träff 1 och 27 st på Träff 2.

Kan du tänka dig... (unga)

Figur 11: I figuren illustreras förändringen av ungdomarnas svar på fråga om den upplevda framtidstron på platsen i relation till utvalda områden för mätning i projektets förändringslogik under Träff 1 (ljusblå), Träff 2 (mörkblå), samt differensen mellan svarsresultaten (turkos).

Svaren skilde sig mellan unga i Träff 1 och 2, vuxna i Träff 3 och när dessa båda grupper hade kombinerats för att besvara samma fråga i Träff 4, se Figur 12. De vuxna i Träff 3 (gul) upplevde en större framtidstro för en framtid inom industrin, en framtid som entreprenör och en framtid på platsen. Däremot upplevde inte de vuxna deltagarna att de kunde tänka sig en framtid där de deltar i kyrkans aktiviteter i lika hög grad som övriga grupper med undantag för de unga i Träff 1 (ljusblå). I den kombinerade gruppen av unga och vuxna från Träff 3 (röd) verkar det finnas en stark framtidstro vad gäller att vara entreprenör, delta i kyrkans aktiviteter och leva ett liv på platsen jämfört med övriga grupper. I samma grupp (Träff 3) var upplevelsen av framtidstron lite lägre vad gäller att vistas inom industrin än densamma för de vuxna (gul) och unga från Träff 2 (mörkblå).

Figur 12: Skillnaden i hur unga i Träff 1 (ljusblå), Träff 2 (mörkblå) upplevde sin framtidstro på platsen i relation till utvalda indikatorer för mätning i projektet, jämfört med Träff 3 - Vuxna (gul) och Träff 4 - Utvalda unga & vuxna (röd).

4.3.3 Upplevelsen av att inkluderas vid beslutsfattande

Vidare kunde en förändring ses i ordmolnen mellan träffarna med de unga, se Figur 13 a) och b). Från att vara slumpmässigt valda ord i Träff 1, övergick svaren till ett besvarande av frågeställningen i Träff 2. Likaså kunde en ytterligare förändring ses när unga och vuxna fördes samman i Träff 3, se Figur 13 c). Där inkluderades också fler beskrivningar av värden som i teoribildningen refereras till som relationella och "under isberget".

relationella (känsla)

Vad kännetecknar ett rum där din röst blir hörd?

Figur 13 a): Ordmoln där de unga fick uttrycka "Vad som kännetecknar ett rum där din röst blir hörd" fritext i Träff 1.

relationella (känsla)

Vad kännetecknar ett rum där din röst blir hörd?

Figur 13 b): Ordmoln där de unga fick uttrycka "Vad som kännetecknar ett rum där din röst blir hörd" fritext i Träff 2.

Vad kännetecknar ett rum där din röst blir hörd?

Figur 13 c): Ordmoln där unga och vuxna gemensamt fick uttrycka "Vad som kännetecknar ett rum där din röst blir hörd" fritext i Träff 3.

5. Diskussion

5.1 Samhällsutmaningarna, kyrkans och industrins utmaningar är desamma

Vi står inför en rad komplexa samhällsfrågor. Sverige är ett av världens mest sekulariserade länder samtidigt som globalisering, urbanisering och migration i flera avseenden innebär att det lokala och globala länkas samman. Sveriges framtida välfärd står således också inför stora utmaningar inom olika områden på grund av den samhällsomställning som pågår. Hur kompetensen hos båda könen ska tas tillvara på arbetsmarknaden både nu och i framtiden har också identifierats av regeringen (Löfström, 2012) som ett viktigt område för insatser vad gäller säkrad kompetensförsörjning och Sveriges fortsatta välgång.

I de delar av Sverige där arbetstillfällena nu växer fram har befolkningen minskat under de senaste decennierna och platserna har i enlighet med den urbana normen framhållits som mindre attraktiva. Kyrkan prognoserar därtill ett minskande medlemsantal, vilket kan tänkas innebära direkta konsekvenser som minskad verksamhet och därmed också ett minskat behov av kyrkobyggnader, och gruv- och stålföretagen kämpar dessutom redan för att hitta rätt medarbetare.

Svenska kyrkan lyfter också i de analyser och resonemang som förs fram i Svenska kyrkans rapport till kulturdepartementet (2021), angående de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen, att det kyrkliga kulturarvet med anslutande resurser kan utgöra viktiga resurser för en mängd olika aktörer och verksamheter i samhället. Svenska kyrkan vill således lyfta det kyrkliga kulturarvet som resurs, både för samhället och kyrkan, och möjligheterna till ökad användning i fler sammanhang. Samhället är i behov av fler offentliga icke kommersiella rum tillgängliga för alla. Och "för en långsiktig hållbar användning av det kyrkliga kulturarvet behöver samverkan mellan olika aktörer stärkas med kunskapsutbyten både i Sverige och internationellt" (2021).

Både kyrkan, industrin och samhället har således identifierat att en nyckel till framgång är ökad inkludering i nya arbetssätt, samt att samtliga sektorer behöver hjälpas åt i diversifierade

kunskapsallianser (Vinnova, 2019) för att bidra till denna omställning – och att kyrkan har en viktig del i detta. För att uppnå ett socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbart samhälle, eller en verksamhet som anses vara attraktiv, räcker det dock inte att bara förstå hur kvinnor och män påverkas olika och hur respektive kunskaper kan tas tillvara. Även platser där människor lever och verkar är genuskodade och relationer mellan kvinnor och män omformas därtill också lokalt utifrån sociala, ekonomiska, politiska och kulturella förhållanden. För att uppnå en ökad attraktivitet för en bransch, plats eller verksamhet behöver således jämställdheten utökas till att inkludera fler lager (jämlighet). Intersektionalitetsperspektivet är därför väsentligt i arbetet för att matcha denna utmaningskomplexitet i analysen innan aktiviteter för omställning beslutas om och resurssätts.

5.2 Sociala strukturer och hållbar, lokal utveckling för ökad attraktivitet

I *Gemensamt ansvar*, betänkandet från den av kyrkostyrelsen tillsatta Utjämningsutredningen, (SKU 2015:1) uttrycks att ”ett vikande kyrkligt engagemang, vikande medlemstal, outnyttjade och dyra fastigheter samt en hög personaltäthet bidrar till att skapa osäkerhet såväl till kyrkans framtida roll som kring dess ekonomiska förutsättningar.” Därtill framgår det också i *Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet* (2017) att det är angeläget att ta fram mer kunskap om hur det kyrkliga kulturarvet och kulturvärden kan utgöra viktiga resurser för ytterligare aktörer och verksamheter i samhället, samt hur resurserna kan förvaltas långsiktigt och hur användningen av dem kan utvecklas.

I relation till detta verkar också samhället för ett ökat fokus på bredd, inkludering och mätbar samhällsnytta för omställning och fortsatt framgång. Ur ett lokalt och regionalt perspektiv handlar det bland annat om att identifiera, medvetandegöra och skapa aktiviteter för att främja en normförskjutning medelst att adressera möjlighetsstrukturer och målkonflikter. Värden som enligt rapportens teoretiska ramverk förhåller sig ”under isberget” och är relationella samt relaterar till kategorin *Grundförutsättningar* (Linnquist och Dannerhäll, 2019) vilken är en modell som används för att beskriva regional tillväxtpotential.

Enligt ovan finns det också flera sociala strukturlager att förhålla sig till i det fortsatta arbetet. För att arbeta med strukturerna på platsen behövde projektet därför förstå de mellanmännliga mekanismer som påverkar innovations- och omställningsförmågan (grundförutsättningarna) på platsen (Lindquist & Dannerhäll, 2019). Projektet behövde förstå Hagfors kommuns, regionens, industrins och kyrkans platskänsla (Massey, 1994), vilka sociala band (Scheff, 1990) som präglar dessa miljöer, samt hur framtidens kompetens och invånare reagerar på dem – och varför.

Genom att använda en mixad metod har projektet kunnat sammanfatta nycklar för att lyfta platsspecifika möjlighetsstrukturer, samt synliggöra de målkonflikter som av Thomas Scheff (1990) refereras till som instabila, sociala band. Nycklarna utgör relationella värden och faktorer som skulle tänkas kunna impliceras i kyrkans framtida roll – om fokuset för insatser breddas från ett individperspektiv till att agera mer tvärsektorielt i nya samverkanskonstellationer.

5.2.1 En gynnsam kunskapsallians

Kyrkan i lokalsamhällets mål har varit att med utgångspunkt i den fysiska platsen och Svenska kyrkans grundläggande värderingar stärka människors delaktighet och egenmakt samt genom samverkan skapa förutsättningar för en långsiktig hållbar utveckling med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser. Dels genom att identifiera nya former för samverkan och samordning för att stärka användning och utveckling av kyrkomiljöerna i ett helhetsperspektiv. Dels genom att utveckla metoder för ökad delaktighet i syfte att kunna identifiera behov av, och möjligheter till, utvecklade eller nya användningsområden som sker med hänsyn till kyrkorummets egenart. Syftet när projektet initierade en samverkan med NANO och därefter gick under paraplybenämningen *Hållbara Hagfors* har också varit att ta fram en metod för att stärka den industriella strukturen lokalt och påbörja byggandet av ett nätverk och en plattform i relation till det nya Teknikcentret i Hagfors kommun. Samtidigt har målet varit att inspirera ungdomar att upptäcka dels denna struktur, men också en bruksort och sina egna möjligheter.

Fysiska angelägenheter var upprinnelsen till att två projekt med två skilda syften, men med gemensamma förutsättningar, var aktiva på platsen under genomförandeperioden av projektet:

- Svenska kyrkans förvaltning av kyrkans kulturarv (*Kyrkan i lokalsamhället*) och
- Industrins försvårade kompetensförsörjning på grund av dess lokalisering och negativa befolkningsutveckling (IUC:s SmartIn-projekt *NANO*).

Genom bådars beroende av platsen, blev också platsen lösningen för båda projekten. Inte på grund av de fysiska attributen, utan tack vare att en plats utgör en kombination av geografi och sociologi (Tuan, 1996). Det har gjort att projektet behövt ta en tvärvetenskaplig ansats för att kunna mäta både reella (enklare att mäta) och relationella värden.

Det tidigare platsutvecklingsprojektet Hela Hagfors (Hagfors kommun, 2021) framgångsfaktor visade sig vara den geografiska indelningen enligt de gamla sockengränserna för att hitta nycklar till lokal utveckling. Med det som bakgrund sammanfördes IUC:s projekt *NANO* med Svenska kyrkans projekt *Kyrkan i lokalsamhället* och antog därefter det gemensamma namnet *Hållbara Hagfors*. Genom att använda tjänstedesignmetodik, erfarenheterna från kulturarvets värden i geografiska indelningar för platsutveckling och kunskapen om gränsgångares arbetssätt och roll (Thompson, 1967) kunde den fortsatta processen utformas till en tvärasektoriell kunskapsallians (Vinnova, 2019). I resultatdelen framgår att organisationernas olikheter och likheter, samt jämförelserna däremellan bidragit till synergieffekter och nycklar som inte bara stärker platsens sociala band, utan också båda organisationernas attraktivitet. Det leder också till följande frågeställningar med bakgrund av de båda delprojektens syften och mål:

- Vad skulle hända om industrin skulle mäta, paketera och kommunicera vilket utbud av kulturarvsmiljöer som finns på platsen - för kyrkans räkning?
- Vad skulle hända om kyrkan skulle lära ut hur fler kan inkluderas i industriföretags miljöer och företagskultur?

5.2.2 Behovet av en normförskjutning och föränderligheten hos sociala strukturer

Forskning (Vallström & Svensson, 2018) visar att de osynliga, mellanmännsliga strukturerna på en plats påverkar självbilden hos både unga och de vuxna som en gång var de unga i en liknande situation. Unga och vuxna behövde därför ges orden och makten att definiera sin plats i projektet, för att de i sin tur skulle kunna definiera sin plats värde (Ramberg, 2013) och sin relation till den. Ett exempel på hur ett av dessa strukturella lager kan ta sig uttryck i form av geografiska maktstrukturer som sträcker sig ända till nationell och global nivå är: Att vara ”en som tänker flytta till storstaden” är en identitetsmarkör för att du är en individ som har förstått vilka normer som gäller för att vara lyckad i samhället.

Genom att betrakta dessa maktrelationer som något som hela tiden skapas och omskapas, ges dock utrymme för ett förändringsarbete och för normförskjutning. Ett bevis för att platser är sociala och föränderliga konstruktioner (Massey, 1994) kunde projektet påvisa genom de olika sociala regler som styrde de respektive kulturmiljöer som projektet interagerade med; kyrkan, skolan, kommunen och industrin. Samma människor rörde sig mellan dessa miljöer, men beteendena ändrades hos samma individer. Olika roller antogs och olika maktordningar gjorde sig gällande. Ett samlingsnamn för detta komplexa fenomen benämns inom genusvetenskapen som *intersektionalitet* (Lykke, 2009): Flera sociala strukturlager interagerar, skapas och omskapas genom mellanmännslig interaktion. Hur mycket variation som tillåts inom och mellan dessa lager, samt vilka individer som ges tolkningsföreträde i respektive kulturmiljö, avgör hur ”snäv” eller ”bred” värdepallet som finns i respektive miljö eller i upplevelsen av platsen som helhet. Kunskap om hur privilegier skapas ger således kunskap om hur de kan motverkas och omskapas. När vi ser vem eller vad som har makt att förändra, kan ansvaret för förändringsarbetet läggas på rätt ställe. I och med att strukturer förändras, i stället för att individer och platser anpassar sig till strukturer, finns förutsättningar för en hållbar och långsiktig förändring.

5.2.3 Platsspecifika normer som lyfter och hämmar – en möjlighet

Flera platsspecifika normer kunde skönjas i de respektive organisationernas strukturer. Några hämmande och några stärkande för förmågan till innovation och omställning, vilka beskrivs utförligare i kap 4.3.1. Det är genom denna typ av kunskapsallianser som möjligheten finns att lära och dra nytta av varandras olikheter (läs mer om kunskapsallianser och gränsgångare i kap 2.2.3), vilket också blev fallet i projektet. I samband med medvetandegörandet av dessa sociala strukturer, samt hur unga reagerar på dem, kunde nycklar för förändring presenteras i Tabell 1. I samma tabell framgår också hur verksamheter kan stärka sin attraktivitet genom att använda kunskapen om hur deras respektive kulturer och platskänslan kan upplevas. Tabellen är en förenklad bild av den sammantagna triggerpunkt som dessa sociala lager kan utgöra i en fortsatt normförskjutning och som nu kan adresseras av fler organisationer på platsen (med fördel genom kunskapsallianser).

Risken och möjligheterna med sociala konstruktioner och deras förändringsbenägenhet är dock att både möjlighetsstrukturer och målkonflikter kan stärkas eller hämmas i processen (e.g. Hertting, 2003; Huxham, 1996, 2005; Huxham, Vangen, Huxham, & Eden, 2000). Det behöver således förvaltas av en eller flera aktörer vilka har erfarenhet av att arbeta gränsöverskridande och med relationella värden.

5.4 Kyrkans nya roll

De utmaningar vi står inför idag har uppstått över lång tid – förändringar kommer heller inte att ske över en natt. Att i nästa steg sätta riktlinjer i syfte att omformulera de könssegregerade sociala och politiska strukturer som präglat många samhällen, platser, verksamheter och/eller organisationer är emellertid ett förändringsarbete som tar tid och arbetet bör kanske snarare förstås som en konstant pågående process där vi alla är ansvariga. Det arbete som Kyrkan i lokalsamhället påbörjade tillsammans med NANO ska därmed också ses som en process som fortsätter, även efter tiden för det här projektets slut, och inte som en enskild insats som genomförs och sedan avslutas. I och med bildandet av kunskapsallianser, i nya samverkansformer mellan idéburen verksamhet, offentlig sektor, kommersiella aktörer och civilsamhälle, är förhoppningen att vi skapar nya möjligheter för gemensamma problemformuleringar som i förlängningen också genererar en ökad delaktighet, fler innovationer och förslag på lösningar som bidrar till en hållbar utveckling av våra bygder och det kyrkliga kulturarvet – i samhällen där vi får vara människor tillsammans oavsett variationer, intressen och/eller förutsättningar.

Projektet visar också att det i den snabba och komplexa utvecklingen av samhället uppstått ett "tomrum" där det i dagsläget saknas aktörer och insatser. Att detta projekt avgränsats till Hagfors kommun förringar heller inte det faktum att även andra kommuner på lokal nivå upplever samma sak. Därmed finns det också en strukturell utmaning som behöver adresseras och begrundas även på nationell nivå.

Tomrummet skulle tänkas kunna beskrivas som en gemensamhetsyta där flera aktörers mandat och insatser behövs för att utvecklingen i lokalsamhällen ska hinna med den omställning som behövs för att samhället som helhet ska hålla ihop så att människor ska kunna bo, leva och verka i hela landet. Tomrummet skapar således också möjligheter att demokratisera vilka geografiska områden som är attraktiva och inte.

För att landsbygds- och bruksorter ska utgöra ett alternativ till det urbana, behöver för den skull fokus läggas på att förstärka lokala identiteter genom att lyfta dess kulturarv och samtidigt använda den del av arvet som utgörs av sociala strukturer för att vidareutveckla den unika platsen till dess fulla potential.

Då en tydlig framgångsfaktor i projektet visat sig vara de miljöer och atmosfärer som kyrkans ledare skapar med människor från olika bakgrunder, torde det också vara rimligt att anta att dessa fortsatt skulle vara utmärkta arenor att använda för dialoger och insatser för hållbar samhällsutveckling på platsen.

Ett exempel: [Att paketera erbjudandet av rum för samhällsutveckling:](#)

Kommunen, näringslivet och kyrkan bjuder in deltagare till lokaler (gärna lokaler som hör kyrkans verksamheter till) där kyrkans representanter faciliterar. Av vikt är att samtliga bör vara närvarande som privatpersoner och inte i sina yrkesroller, samt att Tabell 1 används som ett verktyg för att säkerställa att de ogynnsamma maktstrukturer som annars präglar Hagfors kommun byggs bort, samt att de möjlighetsstrukturer som redan finns förstärks för att skapa ett så bra samverkansklimat som möjligt i den fortsatta kunskapsalliansen.

6. Slutsatser

Sammanfattningsvis visar studien att i synnerhet den industriella strukturen behöver bredda sin syn på värde och inkludera fler perspektiv redan i planeringsstadiet av sina initiativ. Genom att också inkludera det kyrkliga kulturarvet som resurs och komplettera reella värden (enkla att mäta) med relationella värden (svårare att mäta), finns möjlighet att säkra kompetensförsörjning, öka de ungas framtidstro, samt verka för en attraktiv och hållbar plats.

Genom projektets effektmätning, skapandet av kunskapsallianser över sektorsgränser, en kartläggning av olika perspektivs behov och världsåskådningar, samt genom analyserandet av beteenden och relationer mellan målgrupperna har projektet identifierat både lokala möjlighetsstrukturer och hämmande målkonflikter. Rekommendationen är att genomföra en normförskjutning enligt presenterade nycklar i Tabell 1 (triggerpunkten där flera sociala strukturlager kan inkluderas i den processen) från denna strukturkartläggning. Även metodbeskrivningen i Figur 14 kan användas för att stärka fler noder för innovation och omställning där grundförutsättningarna (Lindquist & Dannerhäll, 2019) för innovation och regional tillväxt också inkluderas till fördel för platsens utveckling - samtidigt.

Efter genomfört projekt finns:

- Ett nätverk av unga som är intresserade av att bidra till utveckling av platsens och aktörernas frågeställningar.
- Unga från processen kan ta mer aktiva beslut om sin framtid och samtidigt förstå varför de hamnat snett utan att för den delen fördöma dem eller det som skett.
- Projektets deltagare har större sannolikhet att bli ambassadörer som kan prata om de ingående organisationerna med en positiv ton, vilket i sin tur bidrar till ökad attraktivitet över tid.
- Processen har fått unga och vuxna att utmana fördomar mellan tvärssektoriella grupperingar och över generationsgränser, vilket är början på den normförskjutning och de kunskapsallianser som i en förlängning kan skapa den attitydförändring som behövs på platsen.
- En metod har tagits fram för att inkludera perspektiv från flera sektorer där också platsens sociala strukturer utvecklas och gynnas.
- Ett tydligt exempel på vad kyrkans framtida roll skulle tänkas kunna vara i syfte att bidra till den samhällsomställning som behöver relationella värden för att genomföras.

7. Förslag till fortsatt arbete

1. Medvetandegör sociala strukturer: Arbeta brett med att medvetandegöra att sociala strukturer som finns, samt hur de kan ta sig uttryck: Vilka hämmar och stärker den platsspecifika utvecklingen? Återfinns de i andra projekt för platsutveckling? Leta synergieffekter mellan samtliga samhällsutvecklande projekt på platsen, för att komplettera analysen och synliggörandet av de platsspecifika strukturerna som skapar och omskapar platskänslan i relation till den fysiska utvecklingen.

2. Förtydliga kyrkans roll och paketera erbjudanden i den samhällsomställning som pågår: I en snabb och komplex tid av omställning, vilken påverkar samtliga sektorer, krävs att den sociala dimensionen av hållbarhet ägs av en eller flera aktörer på lokal, regional och nationell nivå. Det är genom att arbeta med grundförutsättningarna för vad ett samhälle, demokrati och samhörighet är och

bör vara i en modern tid full av osäkerheter som kyrkans framtida roll håller på att växa fram. Behovet av att skapa rum för stora tankar, jämlikhet och inkludering är grundförutsättningar för att dialoger i relation till omställning och hållbar utveckling ska gynna mer än den privilegerade normen.

3. Bygg kunskapsallianser: Platsberoende aktörer bör med fördel samverka för att optimera resurser och hitta innovativa lösningar för hållbar utveckling där nycklar till triggerpunkter (sociala strukturer) identifieras och förstärker utvecklingsförmågan och hastigheten för omställning kontinuerligt i arbetet.

4. Samverka tvärsektorielt med strategiska uppdrag - en neutral samhällslogs: Utveckla en eller flera strategier för prioriterade, systemövergripande frågor för den lokala platsen: Samverkan runt hållbar energiförsörjning, kompetensfrågan, förnyring etc. Använd med fördel en speciellt resurssatt gränsgångare eller en neutral samhällslogs för att säkerställa att möten och mål följs upp i denna breda samverkansform.

8. Referenser

Almi. (2021). *Styrelsekartläggning 2021 - Högre lönsamhet och omsättning i jämställda styrelser*. Almi och respektive författare.

Aldrich, H., & Herker, D. (1977). Boundary Spanning Roles and Organization Structure. *The Academy of Management Review*, 2(2), 217. doi:10.2307/257905.

Ancona, D., & Caldwell, D. (1992). Bridging the boundary: External activity and performance in. *Administrative Science Quarterly*, 37(4), 634-665. doi:10.2307/2393475

Andersson, S. (1979). *Positivism kontra Hermeneutik*. Bokförlaget Korpen, Göteborg.

Argelius, M et al. (2007). *Jämställdhet – en konkurrensfördel?* Magisteruppsats i Service Management SMTX07. Lunds universitet.

Aspelin, J. (1996). Thomas J Scheffs socialpsykologi, en introduktion. *Sociologisk forskning*. 1996: 33 s. 71-86
Bergdahl, E; Isacson, M; Mellander, B. (1997). *Bruksandan - hinder eller möjlighet?* Ekomuseum Bergslagen och resp. författare.

Ax, E. Johansson, F. Jonsson, J (2106) *Humankapitalet som konkurrensfördel - En studie i hur små och medelstora företag i redovisnings- och revisionsbranschen attraherar och behåller anställda*. Lunds Universitet, Strategic Management.

Bannerjee, B. (2022). *System acupuncture - a tool to tackle the world's major challenges*. <https://www.vinnova.se/en/m/inspiration-for-innovation/system-acupuncture---a-tool-to-tackle-the-worlds-major-challenges/> [221021].

Berlinger, N. Singhal, R. (2018). *Mötesplats Social Innovation (MSI). Alla pratar om det men få gör det – en handbok i effektmätning*. <https://socialinnovation.se/alla-pratar-om-det-men-fa-gor-det-en-handbok-i-effektmatning/>.

Bernier, A. (2022). *Explainer: What is a tipping point and why should I care?* [https://ensia.com/articles/tipping-point-resilience-regime-change/#:~:text=Last%20year%20in%20the%20scientific,C%20\(2.7%20C%20B0F\)](https://ensia.com/articles/tipping-point-resilience-regime-change/#:~:text=Last%20year%20in%20the%20scientific,C%20(2.7%20C%20B0F)) [221021].

Borg, S. (2019). *Värmländskt entreprenörskap sämst i Sverige*. Karlstad: NWT. <https://www.nwt.se/2019/09/30/varmlandskt-entreprenorskap-samst-i-sverige/> [191001].

Brandt, E. Jullings, M (2018) *Homogena eller heterogena team? En experimentell studie som behandlar medlemssammansättning och dess påverkan på effektivitet i team*. Örebro Universitet

- Bringselius, L., (2017). *Tillitsbaserad styrning och ledning: Ett ramverk. (2 red.) - Samtal om tillit i styrning*. Regeringskansliet, Tillitsdelegationen.
- Brown, R & Mawson, S. (2022). *Trigger points and high-growth firms - A conceptualisation and review of public policy implications*. https://www.researchgate.net/publication/262851960_Trigger_points_and_high-growth_firms_A_conceptualisation_and_review_of_public_policy_implications [221021].
- Centola, D., Becker, J., Brackbill, D., & Baronchelli, A. (2018). *Experimental evidence for tipping points in social convention*.
- Challenge Lab NMS [Regionerna i Norra Mellansverige]. (2021). *Challenge Lab North Middle Sweden: Space for exploration*. Rapport sammanställd på uppdrag av regionerna i Norra Mellansverige för att undersöka om vätgas kan bli en viktig pusselbit i den industriella omvandlingen.
- Danermark, B. (1999). *Samverkan: välfärdsstatens nya arbetsform*. Lund: Studentlitteratur
- Dialogmöten Hela Hagfors (2020) <https://www.helahagfors.se/dialogmöten> [220825].
- Diskrimineringsombudsmannen. (2022). <https://www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder> [221026].
- Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn. Makt, normer och del artighet i förskolan*. Ordfront förlag.
- Elias, N. & Scotson, L.J. (1999) *Etablerade och outsiders*. Lund: Arkiv.
- Emilsson, L. Hollander, C. (2016). *Att definiera och mäta social hållbarhet - Fallstudie av Malmös trafikplanering och Malmöringen som social investering*. Fakulteten för kultur och samhälle, Institutionen för urbana studier, Malmö högskola.
- Ernits, H. (2018). *Omgiven av gränsgångare – Framväxten av nya roller i offentlig verksamhet*. Innovationsplattform Borås (RISE och Högskolan i Borås).
- Ernits, H. (2020). *Ledarskap i mellanrummen – fallstudie av gränsgångare och gränspraktiker i en komplex samverkansmiljö*. Forskningen är finansierad av VINNOVA (Dnr: 2017-04736). ISBN 978-91-89167-27-8
- Florida, R (2006). *Den kreativa klassen framväxt*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Folkhälsomyndigheten (2020) *På väg mot en god och jämlik hälsa. Stödstruktur för det statliga folkhälsoarbetet*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/bd19f6bb308043ed9da8dfffcb3a5e67/stodstruktur-god-jamlik-halsa.pdf> [220910]
- Fornander, E. Nyttell, C. (2019) *"Vem styr?" En studie om universitets styrning utifrån new Public Management och Tillitsbaserad styrning och ledning*. Uppsala universitet. Kandidatuppsats.
- Forsberg, G och Lindgren, G (2010). *Nätverk och skuggstrukturer i regionalpolitiken*. Karlstad University Press ISBN 978-91-85335-97-8.
- Forsberg, G. & Stenbacka, S. (2013). *Mapping gendered ruralities. European Countryside*, 1:1-20. Doi: 10.2478/euco-2013-0001.
- From, M. 2022, *Analys – Unga i Värmland*. <https://www.ri.se/sites/default/files/2022-09/ANALYS%20MED%20BILAGOR%20%281%29.pdf> [220910].
- Gamestorming. (2022): *How-now-wow-matrix*. <https://gamestorming.com/how-now-wow-matrix/> [221018].
- Gossas, M. (2006). *Kommunal samverkan och statlig nätverksstyrning*. Institutet för Framtidsstudier.
- Grannas, T. Jonsson, L. (2013) *Att styra med företagskultur*. Högskolan i Gävle. Examensarbete kandidat.
- Gyllenpalm, J. (2016) *Kompositionen av en vetenskaplig artikel*. Stockholms universitet. Publicerad för Pedagog Stockholm. Artikelnummer: 52.

- Hagfors kommun. (2018). *Omställningsarbete i Hagfors kommun - Förutsättningar, agerande och proaktivitet* som genomfördes av Hagfors kommuns näringslivsenhet, på uppdrag av Tillväxtverket.
- Hagfors kommun. (2021): <https://www.hagfors.se/arkiv/nyheter/2020-09-09-dialogmoten-om-framtiden-i-hela-hagfors.html> [201017].
- Hagfors kommun. (2022): <https://www.hagfors.se/undersidor/utbildning-och-barnomsorg/teknikus-i-hagfors.html> [221025].
- Hall, E. (1976). *Beyond Culture*. New York: Anchor Books.
- Hallding, K., et al. (2015). *The global & context for Swedish steel industry in 2050: Four possible scenarios*. På uppdrag av Jernkontoret och Stockholm Environment Institute.
- Hallding, K., et al. (2016). *Förslag till strategisk handlingsplan i tio punkter för stålindustrins vision #samhällsnytta*. Projektrapport till Hugo Carlsson stiftelse i ett samarbete mellan Jernkontoret och Stockholm Environment Institute.
- Hertting, N. (2003). *Samverkan på spel: rationalitet och frustration i nätverksstyrning och svensk stadsdelsförnyelse*. Égalité.
- Huxham, C., Vangen, S., Huxham, C., & Eden, C. (2000). The Challenge of Collaborative Governance. *Public Management: An International Journal of Research and Theory*, 2(3), 337-358. doi:10.1080/14719030000000021.
- Holmberg, J. (2020). *Ledarskap för hållbar omställning i högre utbildning*. Chalmers tekniska högskola, Högre utbildning 10(1): 98-107. <http://dx.doi.org/10.23865/hu.v10.2422>
- Holmberg, J., & Larsson, J. (2018). *A Sustainability Lighthouse – Supporting Transition Leadership and Conversations on Desirable Futures*. Sustainability, 10(11), 3842.
- Huxham, C. (1996). *Creating collaborative advantage*. London: London: SAGE.
- Inculture (2021). *Finn de vita ytorna*. <http://www.inculture.com/vita-ytor/> [220929].
- IUC Stål & Verkstad (2020). Smart In <https://iucstalverkstad.se/om-oss/projekt/innovation/> [221026].
- Jacobson, M. (2013). *Program för hållbar jämställdhet: Pojkars betyg och priset för utanförskap*. Resultat från projektet Smart Ekonomi i Borås på uppdrag Sveriges Kommuner och Landsting.
- Bigestans, M. Wohrne, L. Li, E. Industripodden <https://www.industripodden.se> [221003].
- Jernkontoret (2022). *Hållbarhetskompass för ökad samhällsnytta*. <https://www.jernkontoret.se/sv/vision-2050/samhallsnytta/> [2022-10-06].
- Jernkontoret (2022a) *25000 personer till industrin i norra Sverige*. <https://www.jernkontoret.se/sv/publicerat/nytt-fran-jernkontoret/nyheter/2021/25-000-personer-till-industriforetagen-i-norra-sverige/> [220825].
- Lindquist, P & Dannerhäll, A. (2019). *Innovationsindex - Regional förmåga till regional förnyelse*. Framtagen av WSP på uppdrag av Reglab, ett forum för lärande kring regional utveckling.
- Lykke, N. (2009). *Genusforskning – en guide till feministisk teori, metodologi och skrift*. Stockholm: Liber.
- Löfström, Å. 2012. *Betygsgapet mellan flickor och pojkar - konsekvenser för framtidens arbetsmarknad*. Underlagsrapport nr 11 till Framtidskommissionen.
- Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. Polity Press, Cambridge.
- Mellander, C. (2020). *Vart tog kompetensen vägen? Om ungas flyttmönster och klyftor mellan stad och land*. Föreläsning på uppdrag av Region Västerbotten. <https://www.youtube.com/watch?v=xVmXpo8KJxA> [220825].

- Metalliska Material (2017). *Jag kom jag såg jag stannade*. <https://www.metalliskamaterial.se/sv/forskning/jag-kom-jag-sag-jag-stannade/> [221025]
- Mötesplats Social Innovation (MSI), *Alla pratar om det men få gör det – en handbok i effektmätning* https://socialinnovation.se/wp-content/uploads/2018/11/MSI_Handbok_Effektmätning_Digital_181106.pdf [220909].
- Mötesplats Social Innovation (MSI). (2022). *Vår historia*. <https://socialinnovation.se/msi/historia/#> [220912].
- NERIS Analytics Limited, (2022), Cambridge <https://www.16personalities.com> [220822].
- Norlin, P. Palmberg, J. Thulin, P. (2021) *Ett företagsamt Sverige? En studie om regionala entreprenöriella aktiviteter, ambitioner och attityder*. Entreprenörskapsforum.
- Peet, R. (1999). "Culture, imaginary, and rationality in regional economic development". *Environment and Planning A*, 2000, vol. 32, pp. 1215 – 1234.
- Ramberg, K. (2013). *Stadsplanering och stadsliv. I: Planeringens utmaningar och tillämpningar*, Forsberg, G. (red.) Uppsala: Uppsala Publishing House, s. 165-175
- Relph, E. (1976) *Place and placelessness*. London: Pion.
- Rådet för främjande av kommunala analyser (RKA). (2022). *Jämföraren – Kolada* <https://www.kolada.se> [220914].
- Rönblom, M. (2014). *Ett urbant tolkningsföreträde? En studie av hur landsbygd skapas i nationell policy*. Umeå centrum för genusstudier, Umeå universitet.
- SCB (2021). *Andel högutbildade i befolkningen (25–64 år) år 2021 fördelade efter kommun (fallande ordning)*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/utbildning-och-forskning/befolkningens-utbildning/befolkningens-utbildning/> [221025].
- SCB. (2022). Färre kvinnor än män driver företag. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2017/Farre-kvinnor-an-man-driver-foretag/>
- Scheff, T. (1990). *Microsociology. Discourse, Emotion and social structure*. Chicago: The university of Chicago press.
- Solax Stridh, K. Käll, J. (2013) *Det kan bara bli bättre!* Normkritiskt arbete på Frejaskolan i Gnesta. <https://docplayer.se/65845-Det-kan-bara-bli-battre-normkritiskt-arbete-pa-frejaskolan-i-gnesta-2008-2011.html> [220910].
- Starrin, B. & Dahlgren, L. (2004). *Emotioner, vardagsliv och samhälle*. Lund: Wallin & Dalholm Boktryckeri AB.
- Statens offentliga utredningar (2014:a). *Inte bara jämställdhet: Intersektionella perspektiv på hinder och möjligheter i arbetslivet*. Forskningsrapport till Delegationen för jämställdhet i arbetslivet. Stockholm 2014. SOU 2014:34
- Statens offentliga utredningar (2014:b). *Betänkande av Utredningen om män och jämställdhet*. Stockholm 2014. SOU 2014:6. s.57
- Svemin, Jernkontoret och Industriarbetsgivarna (2022). *Gruv- och stålindustrins kompetensfärdplan – Kraftsamling för utbildning och kompetensförsörjning*. https://www.jernkontoret.se/globalassets/publicerat/stal-stalind/gruv--och-stalindustrins-kompetensfardplan-2022_webb.pdf [221003].
- Svenska kyrkan (2014). *Ett rum öppet för alla*. Svenska kyrkans redovisning till regeringen angående de kyrkoantikvariska frågorna inför kontrollstationen 2014.

Svenska kyrkan (2015). *Gemensamt ansvar*. En utredning om fastigheter, kyrkor och utjämningsystem. Svenska kyrkans utredningar 2015:1

Svenska kyrkan (2017) *Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet*. Version 1.1

Svenska kyrkan (2021). *Svenska kyrkans redovisning för år 2021 angående de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen*. Svenska kyrkans rapport till Kulturdepartementet.

Sveriges Radio (2019). *Värmländska kommuner i botten gällande utbildningsnivå*. <https://sverigesradio.se/artikel/7265968> [221025]. Nyhet från SCB-publikation som sammanställts av nyhetsbyrån Siren.

Svensk Verkstad industri. (2019). https://svenskverkstad.se/arbetsliv/Jamstalldhet_och_mangfald_i_industrin_ger_konkurrensfordelar_/6agz [221003].

Svensson, L & Vallström, M. (2018). *Rapport 9, Klass i Sverige - Klasssamhällets tystade röster och perifera platser*. Ett projekt från Katalys – institut för facklig idéutveckling

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) (2013). Program för hållbar jämställdhet - Pojkars betyg och priset för utanförskap. Smart ekonomi i Borås.

Sveriges Kommuner och Landsting (2020). Text: Holmberg, J. Holmén, J. *Medskapande omställningsarbete - Backcastingexpeditioner för Agenda 2030*.

Tillitsbyrån, Grums. <https://www.grums.se/upplevabora/iddrottochfritid/friskvardochfolkhalso/tillitsbyran.5879.html> [220910].

Tuan, Y. (1996) *Cosmos & hearth: a cosmopolite's viewpoint*, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Tillväxtverket. (2017). *Mångfald och tillväxt i företag - En studie om sambandet mellan mångfald och tillväxt i små och medelstora företag*. Rapport 0231.

Tillväxtverket. (2021). Ett uppföljningssystem för den sammanhållna svenska landsbygdspolitiken. 2021-09-01 Dnr: Å 2020–85

Vink, J. (2019). *In/visible - Conceptualizing Service Ecosystem Design*. Doctoral thesis. Karlstad Universitet: Faculty of Arts and Social Science.

Vinnova (2019). *Förutsättningar för systeminnovation för en hållbar framtid. Vinnovas analysbilaga*. Dnr. 2019 2019-02855.

Visioner: i norr Umeå Skellefteå Luleå Boden Gällivare Kiruna. (2022). https://www.hallbarstad.se/wp-content/uploads/2022/06/Slutrapport-ViN_tillganglig-low.pdf [220825].

Thompson, J. D. (1967). *Organizations in action: social science bases of administrative theory*. New York: New York: Mc Graw-Hill.

Williams, P. (2019). The Life and Times of a Boundary Spanner. *Journal of Public Administration Research and Theory*. doi:10.1093/jopart/muz006.